

PIONER

ҚАЗАҚСТАН ЛКҚС ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНІҢ КОМСОМОЛ БАСПАСЫ
АЛМА-АТА

2
1939

Handwritten text on a piece of aged, yellowish paper, possibly a label or a page from a book. The text is faint and appears to be organized into columns or rows, but it is largely illegible due to fading and the texture of the paper. Some faint characters and numbers are visible, such as "1000" and "10000".

QЫZYЛ ARMIA—ENBEKCI QALQTYN ARMIASY

1918 ғылы, azamat soqysy qyzi çyrjñ çatqan kezde Lenin, Stalin bastaqan bolcevikter partiasy Qyzyl Armiany ðimdashydy.

Qyzyl Armia ðimdashygylymen onyñ qatarǵna çimysy men carualardyñ naqyz adal ðldary, eljmjzdyñ patriottary lek-legjmen qosyldy. Bolcevikter partiasy bastaqan aýyndy Qyzyl Armia qan maıdandarda çaularmen aıanbai kyrestj. Bolcevikter partiasynyñ çana kosemderjmjz Leninñ — Stalinñ basylyq arqasynda Qyzyl Armia varlyq maıdanda çaulardyñ kyl-talqanyñ syqardy.

Kazjrde Qyzyl Armianyñ qıryloqany 21 ғылы toldy. Mjne, osy çyldardyñ jcynde ol tamaca jrj-jrj tabystarqa çettj. Qyzyl Armianyñ sanı estj, onyñ sapasy da ana qırylym artty. Otan Qorqau Qalq Komissariatyñ 4 komissariatqa völjnujnyñ özj Sovetter Soıuzynyñ otan qorqau kycjnyñ avden kemeljne keljñ örkendegenjnyñ zor faktasy volıp sanalady.

Qyzyl Armianyñ askeri-texnikaıy kycj, askeri-saiasattyq daiarlyqy kyp saıyn arttyr otty. Çimysy-Carua Qyzyl Armiasy kazjrde çer çyzjndegj enkycj, en aıyndy, osy kyngj soqys texnikasyñ avden mengergen armia völdy. Öitkenj, bolcevikter partiasy, kosemjmjz Stalin çoldas Qyzyl Armianyñ örkendeyjne, soqys texnikasyña çetjlyjne arqacan da erekce köñj völjñ keledj.

Stalin çoldas Qyzyl Armianyñ revolyutsia usjn, sotsializm usjn naqyz kerekty

armia ekendjgjn azamat soqysynyñ vastalqan kezjnde-aq aldın-ala aıtyr, vaqalady.

Çimysy-Carua Qyzyl Armiasy — enbekci qalqtyñ myddesjn qorqaityn sotsializmnyñ aıyndy postynda tırqan armia. Sondyqtan da, Qyzyl Armianyñ vykjñ eljmjz çaqsy köredj. Onyñ askeri-texnika çimysyndaqy avjñ tabylyñ maqtanyc etedj, qanady. Eljmjzdyñ asker çasyña çetken avjñ çastary asker qatarǵna varudy, sotsialistjñ Otan usjn aıanbai çan-tanjmen qyzmet etudj ardaqty mjndetjm dep sanady.

Avjñ qyzyl çauıngerler askeri-texnikany yirenedj, onymen qatar özderjnyñ saiasi vjlmjñ, çalpy sauattylyqyñ vırynoydan da arttyra tysedj. Söitjñ, qyzyl askerler avjñ askeri-texnikaqa çetjlyse, avjñ zor saiasi tayıe alady, sana-sezjmj kycciedj. Mädeniettijgj ösedj.

Patsaly Reseide soldattarqa ecqandai pravoverjgen çoq. Olar ynemj patsa ykmetjnyñ vızaqy, maskynem ofitserlerjnyñ terkjcynde çyretjñ. Soldattardy qıt etse, ofitserler ıryp-soqyr mal ornyna ðstaityn. Öitkenj, patsa ykmetj soldattardy vıqara qalqtan aldy. Olardy vırçuzia men romeccikterdyñ vailyqyñ kyzetuge paidalandy. Russianyñ romeccikter men vırçuzialarynyñ vailyqyñ qamtamasyz etu usjn 1914 ғыly imperialistjñ soqysqa 12 million soldatty patsa ykmetj zevjrek pen uly gazıya qarasy aıdady. Germania men Russianyñ soqysynda on myndaqan soldattardyñ qyryloqandyqy vykjñ çer çyzjne

мәлжм. Мјне, осыңсама soldattарды қы-
рғынға ұсыратқандағы пата укмәтјнј
көздегенј експлоататорларды, арам тамақ-
тарды пайдасын көздеу, соларды вайы-
ғын арттыру едж.

Қызы Армия әрқасан да қалқымызвен
тығыз вайлапты. Вјздјн әрвјр құмысы,
колхозсы, intelligentтерјмјздјн қайсысы бол-
са да Қызы Армианы еңбекј қалқытын
вақыты түрмысы усын қыресетјндјгјн, sot-
sialistјк Отанымызды тавыстары сыртқы
қаулардан қорқайтындығын қақсы вјледј. Сон-
дықтан да, Советтер Сојузының 170 mil-
lion көр ұлтты қалқы Қызы Армиамен вјр-
ге отанды қорқауға минут сайын дайын.

Хасан көлј маңында болған соқыста
Қызы Армианы вөлјмдерј қарон саму-
раиларының кыл-талқанын сықарды. Қаро-
ния агрессорларына қана оның сывайластарына
естен кетпестей етјр соқыр бердј.

Хасан көлјндегј соқысқа қызы әскер-
лермен вјрге Қыр Сықыстың колхозсылары,
құмысылары да қатынасуға дайын түрды.
Олар өздерјнјн sotzialistјк отанына савуыл
қасуға талрынған қарония агрессорларының
тез кыл-талқанын сықаруға асықты. Вүкјл
sovet елј вольт Қызы Армиаға көмекте-
суге дайын түрды. Совет қалқының вұл сы-
қылды ұымсылдығына, кысјне қер қызјнде-
гј капитalistјк мемлекеттер таньрады.

Кәзјрде facizm vilegen imperialistјк мем-
лекеттер кун сайын араны асыр қан-таласыр
қатыр. Italianың facisterј Авissinia мемлеке-
тјн қаулар алды, вейвјт отыған қалқыты ұлы
gazven тұлсықтығыр, вомымен атқылар
қырғынға ұсыратты. German facizmј Авs-
trianы васыр алды. Germania мен Italia faci-
zmј вјрлесјр демократиасы Іspania қалқына
вүлјнсјлјк салқалы ус қыла алақ васты. Араны
асыған facist варварларының қыгенсиждјгј-
не Anglia, Fransia сықылды „demokratia-
сы“ мемлекеттер құмған аузын асрай отыр.

Сықыста Қарония агрессорлары ұлы
Қытай мемлекетјне савуыл қасар отыр.
Millionдаған қытай қалқы өздерјнјн ұлт
азаттығын қорқау усын, тәуелдј болмау
усын қарон соқысы құмарларына қар-
сы ерлјкпен қыресјр қатыр. Оларға соқыр
верјр қатыр.

„SSSR' қалқыралық јsterдјн мұндай қайын
көре отығыр, вұл өте қауыпты оқиғаларды
елемей-ескермей өте алмаған тысјнјктј.
Вейвјтјл elderge агрессорлар вастаған со-
қыстың вәј де, тјптј оның кјкентайы да
қауыр туқызды, ал, қалқытарға сондай „елеу-
сјз“ вүқыр келјр қалқан қана қатыр mil-
liardtан аса қалқы қамтыған imperialistјк
екјнсј соқысы варлық қалқытарға қана ең ал-
дымен, SSSR қа үлкен қауыр туқызбай
тјптј де қоимады. Germania, Italia қана
Қарония арасында „kommunisterge қарсы
влоқтың“ қасалған мұны айқы көрсетјр
отыр. Сондықтан, вјздјн елјмјз өзјнјн вей-
вјтјлјк саиясатын қыргызе отығыр, соньмен
вјрге вјздјн скараларымызды отан қор-
қау қавылетјн, Қызы Армия мен Қызы
flottың соқысқа әзјлјгјн вүрынқыдан да
кыцеите беру құмысын удеттј“ (ВК(В)Р
Tarixынан).

Советтер Сојузы әрқасан да вейвјтјлјк-
тј қақтады, тыстықты көздейдј. Вейвјтјлјк-
тј сақтау усын уздјксыз қыресјр келедј.
Елјмјздјн Қызы Армиасы да вейвјтјлјктј
қақтады, тыстықты көздейдј. Ал, егер Ота-
нымызға сұмрай қау қол салатын вольса,
Vorocilov қолдас айтқандай, ол қауларды өз
қерјнде кыл-талқанын сықаруға вјздјн Қызы
Армиамыз дайын. Өйткенј, вјздјн Қызы
Армия нақыз қуатты, кыстј, нақыз верјк,
тәртјптј армия. Даңқты Қызы Армианың
қетексјсј, тәрвиексјсј, рухтандырысысы, қам-
қорсысы — вольцевиктер партиасы, көсемјмјз
Улы Stalin, оның нақыз сенјмдј серјгј
Klim Vorocilov.

Çарон савиысыларын қалай çоидым

(Pulemetcik Golianovтың maidandaғы çazoқандары)

31-июль. Түн ыстық boldы. Çарондықтар күндүзгү çарықты сүйемиді. Олар түннің қараңғысы çер бетін бүркегенде соғысқа шығады.

Zaozernidjn үстінен мылтықтың даусы естіді. Сонан соң çарон артиллериясы өздік қаққа оқ атты. Біз ұйқыдан, тыңдықты.

Rota командирі лейтенант Левченко қолдас, өзге былай деді:

— Атакың тез күйіңдер. Тарсылмандар!

— Лейтенант қолдас, оқан сасыңыз — дедім мен.

Өздік командиріміз қақсы кәсі. Çавай, кәсі пейілі. Мен Қызыл Армияға қызметке барғаннан онымен бірге істеймін.

Хасан көл маңындағы ұрыстың героі, Ленін орденін наградаға алаған пулеметчик Голановтың сәуде сақшылар отырыған kez

Кәсі командирі волюта ол мақпан көмектесті. Мен оны алдамақсымын ба?

Міне, çарондықтар атаққа шықты. Олар көр: бір полктен кем емес. Біз тыңсы қағымыз, тар, анық естелені көрмейміз. Çарондықтар қатармен келе қағы, мылтықтың стигіні қоғары көтерген. Менің қасымада екінші санды кәсі командирі Іртегов бар.

— Атаққа! — деп командирі берді, Левченко.

Мен түрдім да, сүйсіп келе қағы ата бастадым. Çарондықтар оң қаққа ауытқыды, өз, Іртегов екеуіміз сол қақтамыз. Өздік соғымызды олар күтпеген еді. Менің пулеметім сақаттай-ақ соғып, қақсы істер тұр. Кеңсіз-ақ, сыңыры айналып тұр. Ең қызу минутте, мен бір-ақ өлдім, барлық дискінің атыр тауысыр қойырып.

— Іртегов, дискі! — деп дауыстадым.

Іртегов ашықадь, әрине, ендітосуға да болмады. Çарондықтар өз қаққа ұмтылды. Бір солдат өзге тірі қақандар қалды. Дискі қайтадан салынып, мен тағы ата бастадым. Қатары сытына теркен солдат өзге қорқыныс емес...

Çарондықтар басысты, бірақ көр мақпанға емес. Левченко қайтадан командирі берді.

— Атаққа дайарланьдар!

Çарондықтар алақын байқар басыр келді. Олар өзден қорқадь. Біз оларды пулеметтің мүкесіне тура алдықты. Тек бікітің үстінен бір çарондық көрінсе-ақ өз оны ұсырып сүйеміз. Менің пулеметім тоқтаусыз істер тұр. Çарондықтардың өздері үсіп қауыртты çерге ауқаны байқалды, ол çерде өз пулеметпен тыңылып қағы ек. Оқтар зуылар ұсыр қағы. Соны өзге менің бетімді бүркеген çарықты ұсырып сүйерді. Мен аумақан тоқайға ұқсар, ақастың çарықтымен бүркенген едім.

Біз çарондықтардың екінші атакасын да тоғары, çарығыр тастадықты. Сол kezde самурайлар қулықты оилады, олар түтіні бар саккілер қағып бікітің үстін тұман қыр сүйерді.

Bjz çarondьqtardьn tytjnьn paidalan-
dьq. Saiasi çetekcjnьn oьpvasarь Batsur
ekeumjz samurailardь aldaudь oiladьq.
Granattь alьp çarondьqtarqь qarai ekpet-
ter çыцьdьq. Aqьrьn vaiqar kele çatьr-
mьz. Menjьn qolьmda en çaqьn çoldasьm
— pulemet var.

— Oq atьlp çatqan çerlerge laqьra-
lyq, — dedjm Batsurge kuvjrlер.

Bjz toqьz granat laqьrdьq. Tөrtеujьn
men, veseujьn Batsur laqьrdь. Mündai „vü-
zьqьqьtь“ çarondьqtar kytpegen edj. Gra-
nattar çarondьqtardьn pulemet tockjlerj
tьqьlojan çerlerge çetjр çarьldь. Olardьn
yc tockjсь çoьldь.

Qьzьl əskerler çapon samuraiların əas kəteripеs
eьjр, talqanьn çoьardь

Qaitadan aqьrьn oьpьmьzqьa keldjk.
— Çoldas leitenant, — dedjm men Lev-
cenkoqьa, çaulardьn yc pulemet tockjсь
çoьldь.

Ol maqan qaradь da, yndemei, qolьm-
dь qьstь.

Çarondьqtar artilleriadan oq ala vas-
tadь. Bjр snarəd menen төrt metrdei çerde
çarьldь. Men çala-çarpь çaraqattandьm.
Aiaqьm auьradь, tьru qьn. Levcenko atь-
lp çanьma keldj de:

— Tjrmjсьn? — dedj entjgьp.

— Çai... volьmsьz çaraqat.

— Atakaqьa! — dep komandj verdj Lev-
cenko. oьnd өnj vüzьlp ketken.

Oьn көzj ottai çainaqan,
vьr qolьnda granat, vьr qolьn-
da nagan.

Men vasьmdь vürьp, çau-
lar çaqqa qaradьm, vaiqaimьn,
vьr çapon mergenj Levcenkonь
kөzdep tьr. „Əvьr sekund
qьmbat“ — degen oi tudь ma-
qan. Men сьdai almadьm.
Йсьр pulemetke keldjm de, төrt
oqь çedeldetjр vasьp-vasьp
çьverdjm. Çapon mergenj endj
kөrjьvedj. Artьma qaraimь.
Levcenko tьrj, çaralanvaqan da.

Qandai quanьc keredj me-
nj sonda! Aqьrьn dem сьqar-
dьm da, cineljmjьn çenjmen
mandaidaqь suьq terdj syrj-
tjm.

Oьl, men qoqoqar alьp
qalqanьmdь Levcenko qaidan
vьldj?! Çanьma çetjр keldj de
menj qьsьp, syidj:

— Raxmet, Golianov çol-
das, — dedj aqьrьn.

1-aqьs. Bygjn menj qütьq-
tadь. Kecegj soqьsta men өzjm-
dj çaqьsь alьp çьrgenjmdj ait-
tь. Uqraimьn, menj nege maq-
taidь... Varьqь da men siaqь
voldь emes pe? Qьzьl əsker-
lerden kjm vasqaca volmaq?

Kece menj çьzge tarta ça-
pondьqtardь çairattь desedj.
Mymkjьn solai сьqar. Əitkenj,
өлgenderdj sanauqьa uaqьt vol-
qan çoq.

Кесеги „монса“ дан сон самураилар „тыньдыр“ çatqan volu kerek, vugjn vjzge qarai ūmьlmaдь.

2-ақуs. Қытқыстароја совет çerjnen оғын қоқ! Sovettjn қасиеттj cekarasьна qadam vasqьsь kelgen facisterge qarьsь menj аси керпер, qattь ьzalan-dьradь. Қан-қаққа көз қыгьrtem, қапондықтар акор қазьр алақан, менj аси сондайық кернедj, мен орнымда тыньс қата алмадьм.

Irtegov mьnь sezdj de, kuvьrleidj maqan:

— Қат, асықра, тым-тырақай етjр қуамьз!

Қан-қақтан „Ura!“ degen quattь дауьs estjldj.

— Stalin ycnj, otan ycnj! — деп Levcenko qattь айқайладь.

Қаiau әскердjн савиыьн мен quatta-dьm. Uzdjksjz атыр қатырмын. Pulemet ec qandai kjdrudj vьlmeidj. Опын темjрj қыр-қызы воьр ketken. Менjн көл қақа-сьнда çatqаньм қақсь volдь. Pulemettj tezjnen суқа сыngjтjр қьвердjм, тоңазь-сьн. Содан тақыда ата vastadьm. Nyьs-nam қапон pulemetj. Tezjnen опын унj өсjр qaldь.

— Golianov, — деп айқайладь maqan vьvod komandirj Stadnik, — қапондықтар-дын воьlmj қақындар keledj!

— Көjрj түрмын — деп қауар verdjмde, ата tьstjм.

Batsur osь kezde дьгьvьmen qarap түр-дь. Оl, 12 қапондықтан vьreuj қана тjрj қалоқанын көрдj.

— Ainalдь, ainalдь, deidj — Batsur kyljр, сөittjde орпына қата qaldь.

Sodan сон қапондықтар ата vastadь. Мен batsuroја:

— Дьгьvьnj берсj maqan. Атыьр çatqan çer қақып.

Дьгьvьmen тез көjрj volдьm. Ne varь vьzden 650 metrdei çerde. Мен diskjnj алдьм да, sol çerге pulemetpen oqть қап-вьрдай қаудьрдым. Дьгьvьmen qarap түр-қан Batsur:

— Қетедj! — dedj ol, tap менjн қыла-қыма айқайлар. — Қетедj: qatardan сь-қарыдь.

Менjн pulemetjм oqть сьдатрай қатыр.

— Golianov — деп Levcenko komandj verdj maqan, — vьzdjн тысьсөымьздь ketj-рjр түрқан апан қапон mergenderjн қоись!

Менjн қасьмда қауьnger Titov var edj.

— Qaneki, Titov, — dedjм оқан, қал-пақты стькке jлjр, қоқарь көтерсj, vьz кө-зjр-ақ опын vaiқайық. — Al, өзj оқ қаққа қыгьrjр сьқты.

Көтерjлген қалпаққа оқ tidj. Mergen-нjн endj qaida ekenj айқьndaldь. Оқан vьr-ақ оқ сьқып volдь. Содан қалпақ та-қы да қоқарь көтерjldj, опын қапоннын тақы vьr mergenj атыр edj, опын vьz тақыда қо-иьр қьвердjк. Қалпақты ycnjнj ret көтерге-нjмjзде, опын eckjм de ата алмадь.

4-ақуs. Vьz Irtegov ekeujmьz kezekpe-kezek қаулардь вақылар отьрдық. Опын kezegj keljр, qarap отьрқанда, мен екpe-tjмnen қатамын. Көз алдьмнан уjм, сол-дастарьм, таiaуда қана staxanovсь воьр ketken, мен қьмыс jstegen zavod elestedj.

Soisialistjк otandь, Stalindjк Konstitut-sianь qoroқau maqan қуаныс. Maqan riza volu, менj maқтаu, maқan тjртj ūnaidь.

— Golianov, sen қьgьtsjн, — dedj maқan saiasi четексj.

— Partiaқа alasьzdar ma? — деп сьra-дьm odan.

— Sen сияқты komsomoletspen partia maқтанadь. Әrine, alamьz! — dedj ol.

Bul сөз maқan varьық maқтаулардан да artьық.

6-ақуs. Соқыста қақсь, qolailь pozit-sianь тауьр ala vьlu kerek. Mьne, vugjn менj apardь. Алдьмда tank түрдь. Менj ol қақсылар tasaladь. Мен pulemettj tan-kjnjн қылап вауьгына qoidьmда, samurailar-дь ата vastadьm. Олар менj көре алмаидь, tank менj tasalap түр, ал олар maқан айқып көрjnedj.

Bul, қапоннын төрт „gockisj“ мен so-vettjн vьr қана pulemetjнjн қарьсь edj. Қапондықтардын оқы tankjге tiedj, ал me-njн оқым қапондықтароја tiedj. Өstjр, vugjn қапоннын оқ атапын төрт tockjсjн қоидьm.

Мен, өзjмнjн алдьмдақы аймаққа қараймын. Қаулар қоилықан. Vьrlj-қарьм қапон soldаты тым-тырақай қасыр varadь.

Bjк қотанын ystjнде sovettjн қьзы тыь сьlvjrep түр!

Соқыс vьtken сон maқан saiasi четексj keldj de, Bykjлsoiuzдық Kommunist (bol-sevikter) partiasьнын myceljgьne kandidat degen қоқароқы атақпен менj қыттықтадь.

Менjн қырегьm қуаныспен соқты.

Çауыngerlijk razvedka

(Vzvod komandirj Ia. Borisenkonь, angjmesj)

Кун көк çiekke ватыр кettj. Qаран-
дыландь. Çотаны устjне сырқыр ай сыға
bastady. Bъz оны сәулесjнен çасығыр,
окопча тыдыды. Bъz ves komsomolets
edjk: Ivan Tolmacev, Petr Baikalov, Alek-
sandr Zolotarev, Kuzma Tulin. Mұнда
kapitan Caposnikov ta var.

Kapitan vъzge azamatsocyсьсьны çауы-
ngerlijk epizodтарына aittь. Angjme, Ман-
çurianь мұнарль қара тауларына ай тығы-
ланса созыды.

— Mъne, endj vъr minuttj de vosqa
өtkjzvei, alda тұрған айындь мjndettj
орындауға кjрjсу керек,—dedj kapitan.

Bъzge çауарть мjndet—Xомoko derev-
nesjне çағын, Zaozernaia vijgъjн sol çақ
вөктерjндегj çарондықтарды кycjн vjлу jсj
tapсыды. Әkeljk meirwandьqpen kapitan
vъzdън әр қайсымызға қарады:

— Çolda vaiqандar! Çenjske çetulerj-
dj tjeimjн,—dedj.

Bъzven vъrge ol okoptan сықты, vъzdън
çолымызды волың тақыда тjledj, vъz de
ekpettegen kyij odan вөljнjр, çау çаққа
kettjk.

Bъzdън çолымыз çарондықтарға тынгj
uaқыттарда көрjnedj, сондықтаң аса vaiqар,
өте çасығыр varu керек voldь.

Bъz vijktjн ontystjk вөктерjне enбек-
тер çettjk, sol uaқытта темjрдjн даусына
uqsas vъr дьвьс estjle bastady. Toqtady.
Тақыда vaiqар vjлudjн planьн çақсылар қарар
сықты. Ekj topqa вөljнуге uйqарысты. Мен
çана Ivan Tolmacev ekeumjз дьвьс estj-
gen çаққа kettjk.

Bъz jlezde-aq вөктерdjн vъr сайына
çettjk. Saidьн anadaï çerjнен çытырар от
көрjндj. Bъz ekpettegen ветjмjзвен алға
qарай çyre verdjk. Endjot vъr çerde emes,
әр çerden көрjндj. Otтьн ainalasьнда adam-
dardьн çyргенjн vaiqady. Çақында vазь
qozqalьp, selkjldep тұрған calьн көрjн-
dj. Айындады: vъz çaulardьн тылына çettjk.

Тылды çай-çарсарьн vaiqар vjlgenson,
өzjмjздjн vасqa товьмыз çолықатын, bel-
gjлengen çerge qaitьq. Çoldastar uaqda-
lasqan çerde çоқ vor сықты. 10-15 minut-
tai tostьq. Menq тысьсыздана bastady.

Tyrlj oilar kele bastady: mymkjн olar çарон-
дықтарды қолына тьскен сықар, mymkjн,
olar da vъz qұсар çaulardьн qaida ekenjн
көрjр, solardь vақылар отырған сықар.
Oсь сонқы ойға қана sengjн keledj.

Mъne, сьвдырдан ойың вөljнjр kettj.
Menen 15 metrdei çerde Petr Baikalov
vастаған çoldastar vaiqар vазьp kele çа-
таньн аңқардым. Çоваланған çerlerdj ty-
gel аралар сықса да, esнәрсе тава alma-
қандарьн aittь.

— Bъzdън snaredjмjз çарондықтарды
таидьрған сияқты,—dedj Zolotarev.

Сьмында да solai edj, vъraq, соқыс-
тың әlj aiaqталмақанын eske тьsjrdjk. Тұ-
men-Ula өзенjн пьсана қыр, vaiqар vjлу
мjndettjн soza тьсуге keljstjk. Bъrjмjздjн
qарамьзды vъrjмjз көрjр, араларьмыз 10-
15 metrdei çerde kele çатырмыз.

Çароньн vъrjнcj okopьна тақалды.
Өте vaiqар, әvden qұntтар оны қарар
сықты. Ol vos. Тақыда kele çатырмыз.

Тақыда okop. Oнь da vaiqар өttjk.
Būda vos. Ытырған қараймыз. Çerde vъr
az quraqan pecenie қана çатыр.

Taң belgj veruge çақындады. Çүлдыз-
dar sirei bastady. Aiaq astьнан сегjrtke-
ler sekjredj. Өзен устjнде qұстың сықы-
р estjledj. Carcar, talqандьqqa moй-
май, уcъncj okopqa vet alды. Ol vъz-
dън snaredjмjзвен talqань сықырты. Әр
çerde quraqan пулемetter, vintovkalar, qal-
paqtар çатыр.

— Bұл çerde vъz olarға ceipek ver-
gen ekenvъz!—dep Tolmacev kyldj.

Xомoko derevnesjnen attьн pьсқы-
рань estjldj. Aқығын vазьp оған çақы-
ндады та, авайсызда okoptарға çақсылар
çасығына қалды. Baqanaқы çаулымызды
qoldандьq. Tolmacev ekeumjз okopтьн
оң çақына, Baikalov тақы vасqa çoldas-
tar sol çақынап keldj. Okopqa тьstjk,
сьвьс estjledj. Okopтьн ortasьна deijn kel-
djм. Өzjмjн sol çақында teren yngjр
var ekenjн vaiqady. Oньн kjре verjс al-
дында ekj çарон soldaty отырған да uйқ-
таған. Olardьн vintovkalарь менjн aia-
қымын астында çатыр. Bұл ekeudjн аузын

vasьp tıncьqıtyьp, tıjıdeı aparu kerek dep oilady.

Kenetten mylyq dausy estıjdi. Çarondьqtar vastaryn çulyr alyp, atьp tırdьda mylyqtaryn jzdedj, vjraq ol menjn qolynda edj. Onьp vjreujn mylyqtn dymjmen cekeden perjр-ker çjberjр edjm, unj çьppastan ıçьp tustj. Taqьda vjр ret perjр çjbergenjnde, çarоньпн ekjncj vjр casovoıь kesken terekteı sılady.

Trevoga verjldj. Vjzge qarai yngjrden vjрnese mastar vjрjne vjрj qaqtyqьsьp tıra ımtьdy. Vjр vөлjmn çairatьp tasta-dьq, vjraq endj ekjncj vөлjmj çьqa keldj. Urьs qьza tustj. Menjn qolynda vjр auьp nərse ker tidj. Vintovkam qolyndan tьsьp kettj. Çarondьqtar dauьstar maqan ımtьdy. Endj çıdьrьqtasuqa tura keldj. Ivan Tolmacev ren Kuzma Tulin menj aıьrьp aluqa asьqь. Olar mylyqtn dymjmen de, ctıgjmen de öte carcan sıqqьlar da, soqьp ta çyr.

— Çarqa çьqьndaг,—dep komandь verdjm men.

Okoptan orqьp çьqa keldjk. Jckj çaqьmnan vjrdeme, suьtьp aqьp vara çatqanьp sezdm. Gimnasterkam su vor ketken. Qasьnda uc qana çauьnger var.

— Vjzden kjm çoq?

— Saca Zolotarev çoq dep, varьqьp-nyьp atьnan Tolmacev çauar verdj. Onь öltjrdj...

60 tan asa çarondьqtar vjzdn jzmjzven jle-cala okoptan çьqь. Mylyqь qalai-bolsa solai tərtjpsjz atьp keledj. Auьp çara menjn qozqalьma kedergj çasai vastady. Belveudj cecjр, gimnasterkanь tyrdjm. Çaralь tənnen qan atqaqtar aqьp varady. Çaralь kəilegjmmen tez orap vailady. Özmjzdn okopqa çetuge asьqьp kelemjz.

Taq ata aman-esen çettjk. Men kapitanqa razvedkanьn nətıçesjn vaıandady. Ol, vjzdn aıvьndь çauьngerljк vıırьqь çaqьsьlar orьndaqanьmьz ucjn raxmet aıttь da, menj sanitarnı instruktoroqa tez çjvertjrdj.

Uıqьqa kjrstjm. Vjraq, artillerianьn dьrsjldegen dausy maqan ııqь vermedj!

Menjn qasьnda tıroqan Tolmacev:

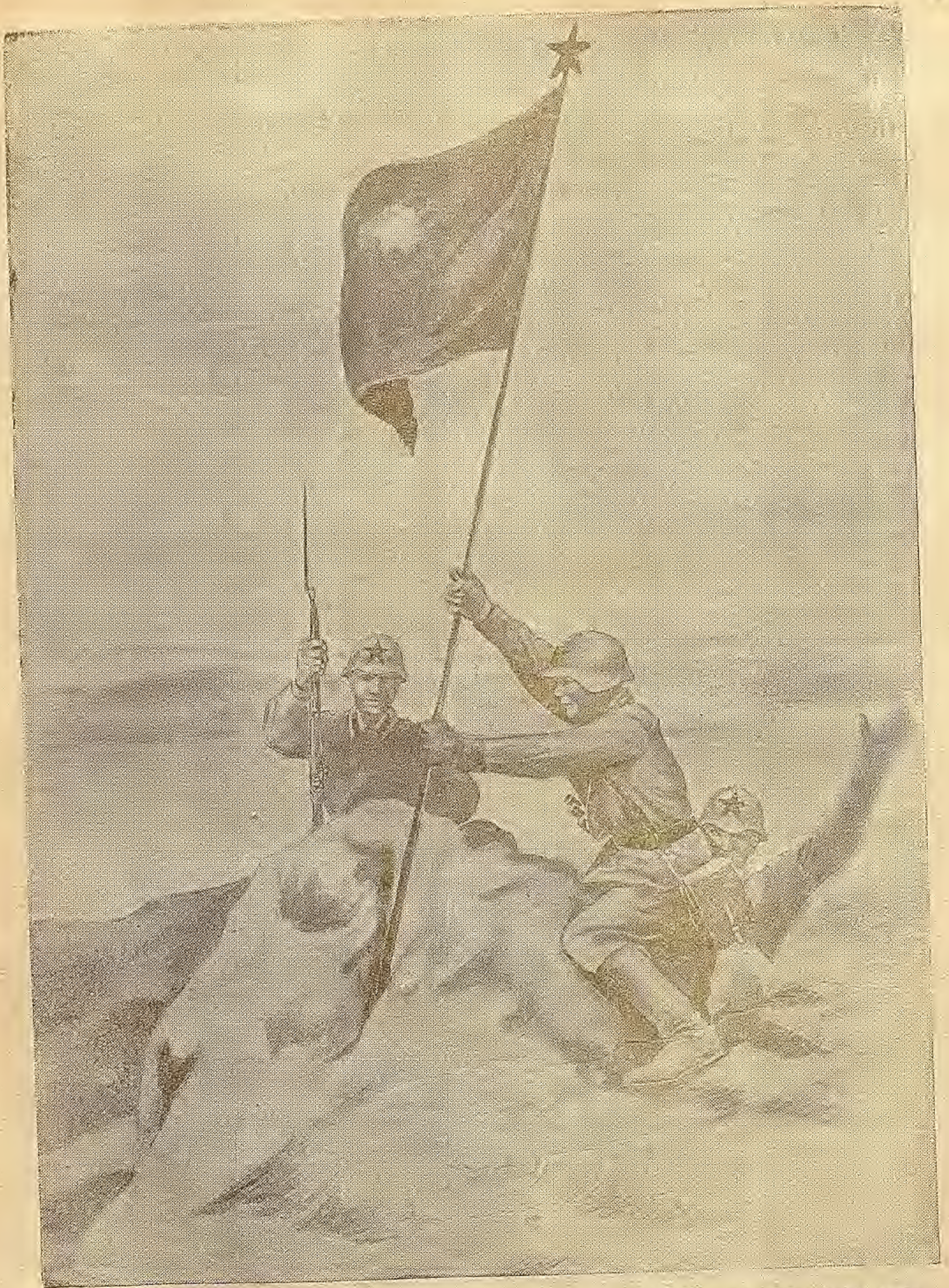
— Çoldas komandir, vjzdn snarədj-mjz çarondьqtardь vjz ctıkren canьsçьla-ıjan çerge tьsьp çatь,—dedj.

Bul qavar menj çjgerlendjredj, quan-tady. Vjzdn razvedkamьz ol çerge veker-ge varmaqan. Vjz özmjzdn vorьsьmьz-dь qırmetren orьndadyq.

Audarojan: Q. Seilxanov.

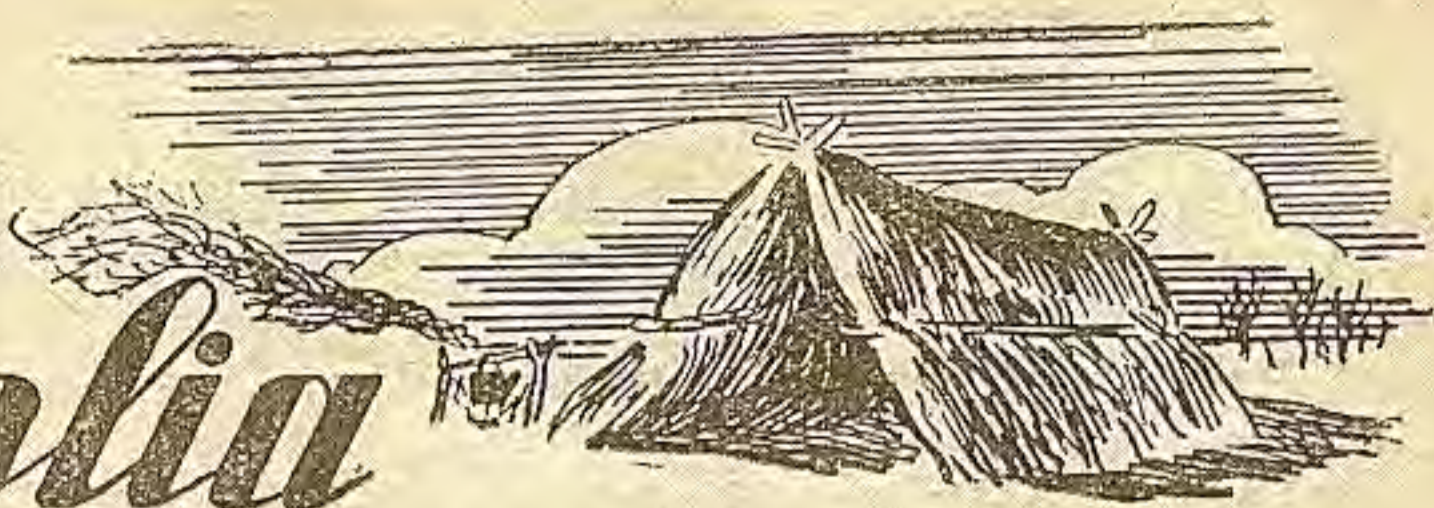

Lenin atьndaqь orla mekteptıj (Guriev qalası) mylyq atudь yırenetjn komandьnyьn kapitanь, onьncь klastıj oqucьsь Georgi Eremin, mekteptegj eп çaqьsь mergennjн vjрj solьp sanalady. Ol Qьzьl Armıa kьnjne 30 dan-asa oqucьqь mergen etjр yıretjр çьqardь. Sarotte: Ereminnj mylyq atьp çalqan kezj.

Xasan kəlj maqənda voloqan őrəsta daqətə Qəzəl Armiamızdın erçyrek çauşngerlerj əykəl əlemge əzjnə kycjn kersettj. Surette: Çauşngerlerdj, Zaozerni əlğjnə uls Otanımızdın qəzəl tuşn, Leninjn – Stalinjn, daq itə tuşn lğjə çatqan kezj.

Соңоҕо подполья

PETR KAPITSA

(Ҙалғасы. Васъ җурналдың вјрјнесј номерјнде).

Віоҗан Надежда Константиновна Крупскаяның улкен җәрдемј тидј. Ол, Петроградтан јздеп җурјр, көрлен таньс вјр фотографистъ тауыр Разливке җбердј, сурет вјнесе куннен кейн даиьн вольдъ.

Endјgј qalҗan qıьn җıмьs—cek aradan Өtu. Ҙайау Өtu qauьpть. Cek aradaqьlar Өnjne ynjle qarap, Өvјr dokumenttј az-aq iskemeidј. Basqa vјr Өdјs oilau kerek.

Sөitјr, mьnadai Өdјs tavьldъ. Vјr volcevik-tјn Finlөndia temјr җolьnda јsteitјn tanьs macinistј volьp җьqть. Ол macinist paravozьna Өtьrтьр Lenindј Ydelni stansiasьnan Өketuge kelјstј. Al, Razlivten Ydelniqа qalai җetu kerek?

Vјrnesе proektј talqьlanьldъ. Aqььnda, pro-puske teksermeltјn Lavacov stansiasьna deijn җайау вагьр, Lavacovtan Ydelniqа җetu kerek.

Сьqарьр saluqа yc adam keldј. Tek tyckјr-genderј volmasa, yп-tyn җoq җolsьz җermen җurјr Өtьrdъ. Aldьnda kele җatqan, җer җaqdaиьn Өte җaqсь vјledј degen sestoretс җıмьsцьсь. Ол, sai-sala, orman-toqai arasьmen ertјr җurdј. Aqььnda kyre җolqа tьstј. Kөnjldј vola vastadъ. Ҙol җaqсь edј, Өsvјr җan qarama-qarsь kezdespedј.

Ҙol vastap kele җatqan adam, җoldan җьqьр, vјr җaqьna qarai vıььldъ. Bastauьnda ol, җoldъ vatьl vastap җursede, vара-vара vјr anda, vјr mün-da soqьр, Өlde qandai vјr Өzenнјn җaqasьna tıra qaldъ da, җoldan adasqanьn sezđј.

Tyn qaranoqь edј. Belgјsjz Өzenнјn qavaqьna җьqьр alqan soq җol јzdei vastadъ. Ҙol јzdeimјz der җurgende vatpaqqa, vatpaqtan sazqa ker ıььndъ.

Vјr qьdьru adasqannan кейн qalьn toqai arasьnan көrјngen җарьqqa Өreң јljнјr toqaiqа җettј. Belgјsjz toqaimen tөuekelge vel vailap јlgerј җurdј. Јlgerј җурgen saиьn qalьn orman-toqai sozьla verdј...

Vјr mezgilde alьstan paravoz gudogј estјldј. Bөrј de tıra qalьp, qılaq sap tьndadъ.

Aldarьnan paravozdьn gyrsјldegen dausь, strelocnikterdјn tarsьbь anьq estјldј.

Qandai stansia ekenјn vјljр keluge kјsj җvberјr, qalqandary aqactьn tyvјnde toсьр Өtьrdъ. Vјreujнјn җan-qaltasьnan ekј yлken qar җьqть. Онь vјrdei qьр vөldј. Nan, tüz җoq edј, җai җedј.

Vјrnesе minutten soң, Өlgј kјsj qaitьp oralдъ.

—Dubina qoi deimјn — dedј ol, senјmsјz-dјkpen.

— „Qoi deimјn“ ne? — der, Vladimir Ilіc-keјldј. — Nege, „qoi deimјn“ degence anьqtau ke rek emes pe edј? Mündai qıьn-qьstau җaqdaida qacan da volsьn senјmdј volu kerek, dydөmalдьn keregј җoq, — dedј.

Colьp kelucј qьсььp, orньnda tıra almadъ, јzјnce stansiaqа qaita җөнeldј. Ол, stansianьn dөл qasьna vaгьр, maңdaиьndaqь җazudъ anьq-tap oqьp, kele aq:

— Dubina stansiasь dedј.

Qıьn völdъ: cekaradan taqь qaita кейн җur-dј. Dubinadan cekara stansiasь kemјnde altъ kilometr җer.

Bıl aralardan Өtkende minut qırqatpai saq volьp, cekarasьnьn көzjne calьnvaucа tььstъ.

Dььrdъ vјldјrmei aqььn aiaңdap temјr җolqа deijn keldјde vaqanaqь kјsj aqьь stansianьn storоqьnan soңqь poezdьn Petrogradqа tura tyn ortasьnda җyreјnјn vјldј.

Endј onves minut tosu kerek. Ҙoldastarьnьn vјrј vilet aluqа vokzalqа vaгьр, yreilenјr qaitь. Stansiaqа iunker Өtrөdј kelјrtј. Iunkerler soz җoq tyn јcјnde vos perronda җурgen җai adamdarдъ көрсе sezјktenedј.

Vladimir Ilіc җolсььnьn vјrјn ertјr, ьldiqa taman taqь җaqьndai tьstј. Arьqтьn qavaqьna јljner јljnveste perronda savььp җурgen qıralдъ Өskerlerdј көrdј.

Ол arada, iunkerler vјr-ekј adamдъ ıstap dokumentterјn teksere vastadъ. Өte nacar kјjn-gen dokumentсјz vјr adam tütqьndaldъ, aqalа-qan vıььncaq-tyijncek, katolcesј var җergјljktј dachnik poez kelјsjmen vagonqа mјndј.

Signal berјljр, ьsqьrdan soң-aq poez orньnan җьlсьdъ. Vladimir Ilіc ne qьlarьn vјlmedј. Таң atqanca arьq voиьnda qalu, perronqа јljnudegјdei taqь qauьpть. Oilanьp tıruqа uaqьt җoq, poez җьlсьр җaqьndadъ. Vladimir Ilіc җolсьсьmen җurјr vара җatqan poezdьn eң artqь vagonьna ьqьр mјndј.

Vagon јcј vos volatьn. Eң qaranoqь tykprјjne ornalasьp, Ydelni stansiasьna viletsјz kelјp җettј. Ydelni stansiasьnda vagonnan kysken soң qaranoqь көcemen voi tasalap җıмьсь Kalskidјn yijne kelјp, oңaca vөлmede idenge gazet tөsep ııqtauqа җattъ.

Ertenјnde kecke, stansiadan aulaqьraq җer-den tanьs macinistј var keletјn poezdьn җolьn tostъ. Ҙan-җaqqa көz җygјrtјp, qauьp-xөter sezјl-

miegen son, Lenin atylyr paravozqa mjndj. Macinistren, onyň oňnypasarymen qysqa çalyňy amandasqan son — vjlektj sývanýr, kosegarca pecke ot çaqavastady.

Macinistjň oňnypasary Leninjň çoly volary aq au endj dep özi passajir vagonyna ker ötyrdy.

Paravozda tek macinist pen Lenin çana qaldy.

Vladimir Ilic çygerlenj çümäs jstedj. Ol terler, otyndy pecke ystj-ystjne çaqavardj. Qazannan köterjgen par Beloostrovqa çetkence väsenedemedj.

Beloostrov stansiasynda konduktorlar vagon esjgjn çauýr dokument teksere vastady. Kudjktj adamdardy tütqyndap komendantqa çjverdj. Junkerler paravozqa deijn tjntedj degen çauýr kyceidj.

Macinist sasqan çerde aqyl tapty, ol poezdan paravozdy yzjy, su aluqa çarany çerdej qubdyqqa keldjde, çacan poez çyruge ycjncj zvanok berjlgence vögeldj. Macinist çyru saqatynan kecgedj-au dep çorqqan konduktordy tynctandygyr, vokzalqa çetjy, paravozdy poezqa tez çalqap, suýt çyrgen voib Lenindj cekaradan ötkjzdy.

Söitjy, Vladimir Ilic Finlændiaqa keldj.

FINLƏNDIADA

Fin çartta üzaq turyr çaluqa mymkjndjk volmady. Ialkola derevnesj de cekaraca alys emes edj, uaqyca ykmet tynçylary, Leninnjň turyan çerjn sezujne de çolaily edj.

Ialkola derevnesjne tañ sərjden kelgen ekj fin adamy Konstantin Petroviç Ivanovty sürady. Vladimir Ilicke dokumentjň kersetjy, Konstantin Petroviçj gremdeuge artisterdin üsnyly voibnca kelgendjgjn çana onymen vjrgе Gelsingforda ketuge tapsylyqandyqyn aitty.

Vladimir Ilic kəzjy Liuli Petrogradtan poçta əkelmek edj, sonan son çyreljk dep sürap riza-lyq vjldjrdj.

Liuli kelgen son Nadeçda Konstantinovna Krupskajaqa tabys etuge kjckentaj qat pen Ialkolada çazqan „Memleket çana revolutsia“ degen çyqarmasnyň çarym-çarty çol çazvasyn verdj.

Baıqanyz, Liuli myna çol çazvaca — vasylyzven çauartylyz. Al, eger vil çol çazva çorçalsa, ərine sjzdy de çorçalqanylyz — dep kylljmsjredj. — Mynan çaman saqtap Nadeçda Konstantinovnaqa tabys etjnjz.

Tyngj saqat onekj çamasynda Vladimir Ilic ekj artis çana Edvard pen Gelsingfor poezyna çaraj çyrdj.

At çyrmel, poezdan kecjgjr çala çazdaqan edj. Biletjny kyn vuryň satylyr alynyan çaq-sy voldy.

Poez çyruge vjy minut çalqanda vagonqa ker mjndj.

Vagonnyň terezesjnen Vladimir Ilic, Edvard tyň kjckentaj jnjyne sälem çoldap ylgjrdj.

Ülyqtaityn vagon jcy ulyq edj. Gelsingforda-çy teatr yljnj artisterj, Ilicjny vetjne gremdj çalyndyr çaqqandyqtan termen ezjldj. Vetj — çorçalqany çana legjne çapsyryqan saqaly çulylyr çaldy. Uborniqa varty, vetjndegj grem-njny tabyn çubyqa tura keldj.

Baqyça çaraj väjde ornyna keldj.

Demek, konduktor vagonqa kjrgendegj sa-çaldy çolauçyny, çyqarda köse volyr çalyyna sezjktensede, ol azyraq çulanýr, sausaqyn ser-medj. Alaida konduktor, oibny çyrgen artister çyqar dep oilady.

Gelsingforda kənjlsjzdyk tudy, gazetter kec-jjy kelse, çattar onan əjy kecjgjr keletjny voldy. Vladimir Ilic ker çumystar jstegenjmen dostarynyly çana Petrogradtyň kyndeljktj çavarynyly üzaq tura alaty volmady. Ol, ortalyqtaçy kyres-ten aly çatqanyna çalyrdy.

Sydai almady, aqynda Nadeçda Konstantinovnan çarygyr çat çazdy, keludjny planyn çasar, çatpen vjrgе çjverdj.

Nadeçda Konstantinovna cekaradan soldat ecalonymen öjy keldj. Vladimir Ilic onyň kelgenjne ças valadaj quandy. Süraqty ystj-ystjne verdj. Jstjny väjny de sürap, vjlgjsj keldj.

Sol kynj, Vladimir Ilic Ortalyq Komitettegy çoldastaryna vjrgese çat çazyr, ulyly çavyls-lymen Nadeçda Konstantinovnan çyqaryr salu-çy kettj. Ol, vokzalqa deijn çyqaryr salmaq edj. Aqyry çekenjny vurylylyna kelgende Nadeçda Konstantinovna vjrgeneden seskenjy çorç-qandai, taçy keletjny — çaitnylyz dep çalyndy.

Nadeçda Konstantinovna ekjncj ret, ekj çetj öiken son keldj. Ol, soldattar men matrostar tolqan vagonmen keldj.

Vagondarda çarpaj çyzy mityngjler voldy. Soldattar alyqtan-alyq ökmettj çolqa alu ycjny çuraldy köterjly kerek dedj.

Nadeçda Konstantinovna soldattardyň sözde-rjny aita vastaqanda Ilicjny öjnyde oilandyqyn ve gjsj voldy. Onyň öjnydegj oilandyqynty belgjsj əielj çacan attanyr ketkenjnce çyrdj.

Vjrgese kynnen son, Vladimir Ilic Ortalyq Komitetke çazqan „Marksizm çana köterjly“ degen çatynda:

„Çyn çenjs vjzde, çaly tygel çimydauqa çaqyn, vjz çalqqa dürys çon sjlteujmjz kerek...“ dep çazdy.

Sentəvryde Vladimir Ilic Viborgke keldj. Vil çala Petrogradqa vjy tavan çaqyn turytyň, munda keludj ol köpten-aq kökseucj edj.

Audaryan — Çanlyçarov R

(Çalqas kelesj sanda).

Nikolai Alekseevic Ostrovski

(1904-1936çы)

Tavandy volcevik, talantty çazucь, azamat soqьsьnyь erçyrek vatyрь—Nikolai Alekseevic Ostrovski 1904 çыь, vьrьnyь Volin gubernasьnyь Lizaslav yuezjndegj (kəzjrgj Ukraina SSR-nyь) Seretovka selosьnda, temjr çolcь çumьsьnyь semiasьnda tudь. Onьd vaidьrçan çastainan əkesj əljr, çetjm qaldь.

„Balaqa—ana sьncь“. Çaldarь mjnez, ətkjr, əçet Nikolaidьdь aqьdьlyьqь kjckentainan-aq anasьna məljm edj. Sondьrçan da, ol tjnekter tarçanьn kьndjk auqatьnan çьrь, Nikolaidьdь əquьna təler, onь 1-vasqьc dьn mektevjne tьsrdj. Onda, ol ūzaq uaqьt oqj almadь. Çalyndal calqьçan, zejnđj, çjgerlj Nikolaidь donьzsa çorsьldaçan zūlym por dьn mektevjnen quьr çьçardь. Vūl 1915 çьl, Nikolaidьdь 11 çasar kezj edj.

Nikolaidьdь cecesj men depodaçqь slesar ças aqasьnyь tarçanь yj jçjnđ tamaçьna da çetpeucj edj. Vūl auьr tūrmьs əlj de vьnyь vekjr, vūçanazь qatьr çetpegen Nikolaidь çaldanьr çumьs jsteuge ararьr tjredj. Ol stansia qoçayьnyьna su çainatu çumьsьna tūrdь. Odan keijn qoimada çumьscь voldь. Mūnan soç elektr stansasьnda qatardaçqь çumьscь volьp jstedj.

Mūnyьd çai-qaisьsьnda volsa da Nikolaidьdь enbegj təlenvedj. Meijrj çanьr, tolyq aqь almadь. Əmjrj əksjdj, çəvjr kərdj. Cru, ūrsu, zekuden denesj tьrcjgjr, qūlaçqь mez voldь. Səitjr, ol əzjnđ qьzqьlyьqьtь valalyq saçьnyьd kəvjn tarçьlyqьtьnyьd qatan ūsьnda ətkjzdj. Nikolai asa zirek edj, qarçadaç çastainan dьnyiege, əmjrgə ol kəzjmen qaraitьn. Ol, əzjnđ çastьqьnyь, kьnj ertəç vaçьtь çastьd vjrr volatьnyь sezetjn, əjdjđktjndь altьn taçь atıçqa taiau ekenjne senetjn.

Nikolai 15 çasьnda Lenin komsomolьna myce voldь, kommunistjk tərviənjndь tamaca, revolutsiasьl dəstjrlərjne çanьqьtь. Lenincj çastar soiuzьnyьd aldьndь qatarlyь mycelərjnđ sarьna qosьlçan Nikolai—sotsialistjk otanьn imperialistjk çьrtqьc vasqьncьlardan qoçqau yçjn, azamat soqьsьnyьd çandь maidanьnyьd erçyrek geroilarьnyьd aldьndь sarьnda voldь. Ol, soçьsta oq tьjr, əljm auьznan qaldь. Onьd vetjn çaudьn ūly oçqь çaitara almaçemes edj. Ol, aqьly azamat soqьsьnda sovettjk Ukrainanь nemjs ren poləktьndь imperialistjk vasqьncьlarьnan alytьr çaittь. Vjraq, onьd tənjdə çau oçьnyьd daçqь çalçan edj.

Mūncalyq auьr çasjret onьd tasçan talantьn, volattai berjьk erkjn, ərjsj keç oibn toqtata almadь. Ol, əzjnđ əmjr vaianьnda: „Dene quatьnyьnyьd vərjnen derjlk airьldьm, tek çastьqьtьd sənveitjn çjgerj çana əzjmnđ partiam, tavьma çandai da volsa, paıda keltjruge ūmьtçan çalyndь tьlek çana qaldь“—deç çazdь. Çandai tamaca, əserlj, tereç alylçan səzj!

Nikolaidьdь darьndь çazucьlyq tamaca talan-

tyьn onь mygedek etken dert te vəgei almadь. Ol, 1928-çьldan çazucьlyq çumьsьnyь çolьna aldь. Vasьnan aqьlyna deijn əzj jçndə volçan azamat soqьsьndaçqь volcevikter partiasьnyьd vasçьlyqьmen eljmnzdjndь geroilyq çənjsterge çetkenjn sever kəretetjn „Qūrьc çalaj cьnyqьtь“—degen tarixi romanьn çazdь. Mūnda ol tavandy, erçyrek, maidanda cьnyqçan volceviktdь obrazьn tolyq surettedj. Ondaçqь Pavel Korçagin azamat soqьsьnyьd kəp çan təçjlgən maidanьnda qūrçatay cьnyqçan volcevik!

N. A. Ostrovskidjndь alçacqь vūl romanь çazucьnyьd asa talantty, kərkem səzjndь kərnektj məsterj ekenjn kəretip saldь.

Oсь kjtartyьd oidaçьdaj cьquьna çazucьnyьd erekke enbek etkenjn vaçalar, SSSR Ortalyq Atçaru Komitetjndь Prezidiumь N. A. Ostrovski çoldasqa 1935 çьldьndь oktəbr aiynda nagradqa Lenin ordenjn verdj.

Ūly nagrad çazucьçqa çana kyc qostь. Ol, orden alçanda kemenger kəsemjnz ūly Stalinge qat çazьr, onda: „Menjndь tərviəcj—Partianьdь kəmekçsj Lenin komsomolь. Çyregjmnđ en aqьly soçqь toqtalçançavaryq əmjrmndь sotsialistjk otanьnyьzndь ças vьnyndarьn volcevikce tərviəleuge çumьsaimьn.

Facizmge çarsь soçqь soçьsta çauьngerler cəvjndegj əz ornьmda volmaimьn-au degen oi maçan əte auьr tiedj. Zūlym dert menj təsekke taçьr otyr. Vjraq, onьd esesjne vasqa qūralmen, çala sauattь çumьscьdan sovet çazucьsьnyь əsjrgən—Lenin—Stalin partiasь bergən qūralmen çaudь aiamaj kyiretemjn“—deç, səzjmen jsj arasьnan alçaqьly çьçraitьn cьnaib volceviktdьk oibn vjldjrdj.

Ol „Dauidan tuçandar“—degen ekjncj romanьn çazьr vjtdj. Onьd vūlenbegj de tamaca cьqьtь. Mūnyь da kəzjr eljmnz çoçarь vaçalaldь. Nikolaidьdь enbekterj çer çyzzljk ədəbiəttjndь altьn çorьnan əzjnđ tijstj ornьn aldь.

Çalqьtьndь çalaulь ūly, qaçьrly volcevik, talantty suretcj—ordendj çazucь, azamat soqьsьnyьd erçyrek vatyрь—N. A. Ostrovski çoldas kəp azaptançan auьnyьnan 1936 çьly, dekabrđndь 22-kьnj, Məskeu çalasьnda çaitьs voldь.

Nikolai Alekseevic eljmnzdjndь kьndei kyljr, gyldə çainaçan vaçьtь valalarьnyьd çaqьndosь edj. Ol, əzjnđ danqьt əmjrnđ ças əspjrmderdь kommunistjk ruxta tərviəleuge arnar edj. Sondьrçan da, vjzdjndь çastarьnyьz əzderjndь volcevik çazucьsь, çalyndь revolutsioner aqasь—Nikolaidь esterjnen çьçarçaldь. Onьd tamaca enbekterjn, „Qūrьc çalaj cьnyqьtь“ çana „Dauidan tuçandar“ romandarьn oçьr, ūly otanьnyьd ənegelj patriotь voladь. Nikolaidьdь danqьt əmjrnə, jsjne eljktep əsedj.

Vjz çurnalьnyьzndь oсь nomerjne Ostrovskidjndь „Qūrьc çalaj cьnyqьtь“ degen romanьnan yzjndj berjьr otyrmьz.

Qıyыс qalaı cыngыт

(ROMANNAN YZJNDJ)

1920 җылдың 5-июнında, вјрнесе соқьстан кейн Буденнидјн 1-атты армиясы поләктардың 3-җана 4-армияларының орталықьнан келјр маиданды уздж. Қолына кесе тускен general Savitskidјн атты бригадасын тас-талқан еттј де Руҗ-vinge қараı веттедж.

Poläk komandirlerј maıdandaqь qыbьqьн соıи усјн асықьс тырде екјндј тор әскерјн құрастырды. Pogueviscј stansasьnan җана җана тусјрлген темјмен қартаулы җылап вауыг ves tankјнј veldesken maıdanoҗa tez җetkјzuge тыгысты.

Вјрақ, атты армиялар соқьс даындапыр җатқан Зауруднитскідј айналыр, poläk армиясының арт җақына өтјр кеттј.

Вјрјнцј атты армияның јзјне тусјр general Kornitskidјн атты diviziasь quды. Poläk komandirlerјnјң җовалауына, вјрјнцј атты армия polәктардың арт җақындаqь өте маңызды стратегиялық пункт—Kazatindј алуға ұмтылды. Олар осы Kazatinqa ұмтылоғанда атты divizia арт җақынан келјр тјсүј керек. Вјрақ, ақ polәктардың халј вүдан җақсармады. Кеlesј кунј maıdanda volқан узјгјн җатар, армияның арасың җалқастыrsa да өте кустј атты армия җелкесіне сықьр алды. Олар арттаqь vazalardың вөјн җоыр, Kievtegј poläk товьна тұлјлетјн voldь. Атты divizialar polәктардың қасатың җолың kesјр тастау усјн җолсывай кјckene темјр җол көрјрлерјн құртыр, темјр җoldardь вүзды.

Түтқьнға тускenderден: Ғитомірде армияның ставы бар degen ақпар алыр (сынында онда maıdанның ставы volатын), атты армияның komandirlerј маңызды темјр җoldardың тұлјсј, әрј әкјмцјлјк орталық—Ғитомір мен Verdicјrtј vасыр алуға қaulь еттј. Ғетјнцј июн кунј таң сәјде Ғитомірге атты divizia сауыр vara җатты.

Вјр eskadronның јсјнде, өлген Kulapko degennјң оң җақ cеттегј орнында Karcagin de ketјр vara җатты. Qызы armeıster mündai атақты сынаисыны җвергјсј kelmedј. Вјрlesјр арыз вөјр, eskadronға алыр қалды.

Ғитомір қаласына җеткенде сол cавьстарьмен тсерке cасылды, кунге сақьлысыр қылыс җарқылдады.

Ғер солқылдар, ат ентјгјр җауыңгерлер узенгјге алақтарың җренјстј.

Zuылдар җер артта қалыр җатты. Вақcалы үлкен қала diviziaға қарсы ұсыр kele җатқандаı voldь. Вјрјнцј вақcалардан өттј, қаланың ортасына җеттј, җүректј алыр ұсыр „алуға“ degen дауыстар әуенј vасына көтердј.

Уреілген polәктар җөндј қарсылық та јstel алмады. Ғергјлјктј garnizon алақ астына җансылды.

Атының җалың қысыр Karcagin сауыр 'keıedј. Qасында җнјске алақ cытқай қара тјнген Top-talo. Paveldың көзјне җгерлј Буденновсындың мытықьн keзep yлгјругe de camасы kelmeı qalқан вјр Іegionаны қылысpen сауыр өткенј тустј.

Тақаланған аттардың тұлғады тас көcede сақ-сүг етедж.

Kenetten ekј көсенјн тұлјсјнде, җoldың ортасында тұрған пулемет көрјндј. Пулеметтјн қасында төрт вүгысты вөјк kigen уc adam выкcender җатыр. Ғақьасына өрме атың zer таққан төртјнцјсј сауыр kele җатқан аттарды көрјр, мау-zer ұстақан қолың алуға созды.

Toptalo da, Pavel da аттарың тоқтата алмады, тура аҗал оқьн төсеген пулеметке дырсе қола вөрдј. Ofitser Karcaginдј атыр җвердј... timedј... оқ сығ етјр құлақьның тувјнен өте сықты. Ofitserдј ат омырауымен қарқьр җвердј, vасы тара етјр тасқа тјр қимылдамай җатыр қалды.

Sol sekunde қарқьл-җасалыр пулемет те атыла vастады. Ондаған оқ тјр Toptalo da, астындаqь cытқай қара да ұсыр тустј.

Paveldың аты осығыр, ойнақсыр, құлақан аттың устјнен қарқьды. Пулемет җанында тұрған адамдардың ортасынан тусјрдј. Qылыс җарқ етјр ойнар, төрт вүгысты вөјк kigen vасыра қадалды.

Ekјнцј vасыра қадалуға дайар volыр қылыс җалт етјр тақы көтерјлдј. Вјрақ, ойнақсырған ат җалт вүгылды.

Tau суының тасынындаı vor, көсе тұлјсјне eskadron toldь. Ондаған қылыс җарқ-җүрқ еттј.

* * *

Tурменјн ұзыннан ұзақ сенегј алақайға toldь.

Qasјret cekken, җydegen көр адамдар камерлерде олыыр, толықı vастады. Qalada соқьс җүрјр җатыр. Bұл vостандық па? Kытpegen җерден қалаға кјрген вөлгјсјз адамдардың өздерјнјкј ekenјне сенуге vola ма?

Аты аулаңың јсјне де җеттј. Senekte адамдар җүгјрјр җүг. Kenetten құлаққа җылы, җазыр җеткјзерлјксјз қуанысты сөз сықты: „Ғoldastar, сығындар!“.

Pavel сығырайған тесјктј esјкке җүгјрјр келдј. Esјктјн ол тесјгјне јcten de ондаған көз қадалыр отыр. Бар рөрменјнсе мытықьн дымјмен құлырты вјр қойды. Оған volмады. Тақы вјрнесе ұрды.

—Tұра тұр, мен vomьы тастаың—dedј Mironov Paveldь тоқтатаыр. Qaltасынан granat алды.

Vzvod komandirj Sigarcenko granatъ qoibnan çilьp aldь.

Toqta, sen çyndandьn va? Kəzjr kjlt aьp keledj. Sьndьruqa volmatьn esjkterdj kjltren asamьz.

Tarancamen çekeler saqьlardь aьp keldj. Senek jьj quanьstarg qoibna simaqa alva-çulaa kjr-kjr adamdarqa toldь.

Esjktj asьp Pavel jcke çygjrp kjrdj.

— Çoldastar, sjzder vosandьnzdar. Bьzder vidennovcjdernjz, diviziamьz qalanь aldь.

Ekj kəzj çasqa toloqa vьrəiel çygjrp keljrp Paveldь qūsaqtar əzjnə tuьsqanьndai vetjnən syjrp, əksjrp çьlai vastadь.

Qolqa tysken varьlq nərselerden, çenjsten divizianьn çauьngerlerjne əte qьmvattь, quanьstь volqaq nəse—ves mьd çetpjs vьr volcevikterdj, ekj mьd qьzyl armeits, salasi qьzmetcjlerdj vosatularь voldь. Būlar—aq poləktardьn zьndanqa tьqqan, vьgjn-ertenə atadь, ja asadь degen adamdar. Çetj mьd revolutsionerlerge kəzge tyrtkjsz qarandь tьp—vьrden iunnjç ьstьq çarьq kьnjne ainaldь.

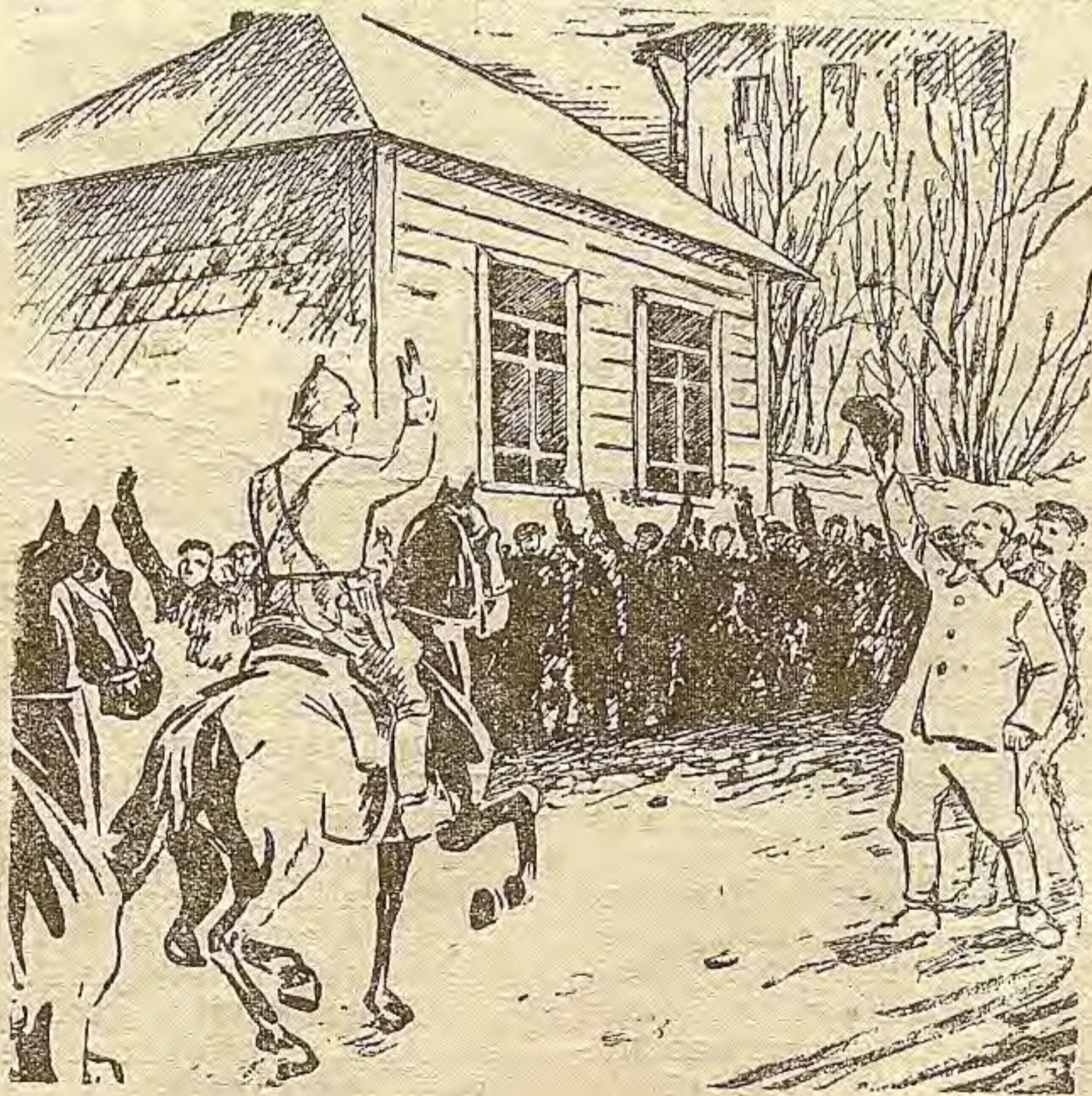
Limonьn qavьqьndai vetj sarqьlt tartqaq vьr tьtqьn quanьsren Pavelqa qūsaqьn çala çygjrdj. Būl Seretjrp vaspaqanasьnьn əjrp terucjstj Samoily Lexer eken.

Pavel Samoilydьn əngjmesjn tьndar otьr. Ənj vozargьr, qaiqьlь rjcnge engen. Samoily tuqaq qalasьndaqь qandь tragedianь əngjme etj. Estjgen əvьj səzj çyregjne valqьqaq temjrdjç tamcьsьndai volьp tidj.

—Tьp jcnde vəjrmjzç vьrden ūstadь. Oqvaqaq provakator aityp qoibrtь. Bьjrmjzçalmas-tan soqьs çandarmeriasьnьn tьnaqьna jljktjk.

Pavel, tьru degenen kəz aca almadьq. Men vasqalardai qipalqanьm çoq: alqacqь soqьqь tigenen-aq talьp kettjm; vasqalar menen əldj edj. Bьzde çasьratьn esnərsede volmadь. Çandarmeria jstjç çalьn əzjrmjzden de çasь vjledj eken. Əvьj adьmьmьzç vjlr otьlertь.

Ortamьzda satьlqaq adam otьrsa nege vjlmesjn! Ol kьnderdj tolyq çetkьzjrp aituqa tьljm çetpeidj. Pavel, sen olardьn kəvjn vjlesjn: Valə Bruzçak,

Roza Geltsman — yiezdjk qaladan, əte ças on çetjde. çaqьs qьz edj, kəzj vьr tyrlj çьlь edj; Saca Buncartь — vjlesjn ve, vьzdegj əjrp terucj, kənjldj çyretjn çjgjt, ər uaqьtta qoçanь kelekelep suret salatьn. Mjne, sol, odan soq ekj gemnazist — Novoselski men Tuçist. Sen vūlardьn vəjrn vjlesjn. Əalqandarь yiezdjk qaladan, derevnelerden. ne varьlqь çjirma toqьz adam ūstaldь, altaub əiel. Olardь aivanca qinadь.

Onьd çyndanoqanьna panvadь, ətjrk esjnən aityldь depçauar alqaq salьn ūrdь. Onь atqanda myldem vetjne qarauqa volmadь. Talaqtan vet-auzь kəgerjrp ketken, ekj kəzj taqьlanqaq, naqьz kempjrp.

Valə Bruzçak eç soqь minətkə deijn əzjn vьrjk ūstadь. Olar naqьz çauьngerlerce əldj. Təzjmdəj mūnca mol volar ma! Olardьn əljmdəjç əngjme qьlьp çetkьzuce volar ma, Pavel? Volmaidь. Olardьn əljmç aitylqaq səzden əlde qaida yreilj... Bruzçakqa eç qauьrtь aityp vailanьs çasaqaq sol volatьn çana tьntu çyrgjzgende ekl granat, vьr vrauning taurytь. Granatь velycstj sol provakator kəjnedj. Stavqa vombь tastauqa əzjrenjptj degen aityp taquqa kьp vūrьn cara jsteljptj.

Ei, Pavel-ai, soqь kьnderdjç oqiqasьn myldem aituqa auzьm varmaidь. Bьraq, sen ait degensjn aitaityn. Polevoi sot: Valənj, taqь ekj adamdь asuqa, qalqanьmьzç aituqa ykjm etj.

Bьz aralarьnda çūmьs çyrgjzgen polək soldattarьn vьzden ekj kьp vūrьn softartь.

Soqьstanvūrьn Lodzida elektro-mantər volьp jstegen ças Kapral—radio-telegrafь S ne g u r k o n ь otandь sattь, soldattar arasьnda kom-

munistjk nasiqat çyrgjzçj dep aitytar, atı çazasьna vūrьlertь. Ol, kəcjrm sūra, arьz vьrmeptj ykjm sьqqannan keijn çjirma tərt saqattan keijn atьlertь.

Valənj onьd jstj çənjnen kua rətjnde saqьlqaq. Sol aitytь: Snegurko komunistjk nasiqat çyrgjzgenjç moibna aityrtь, vьraq otandь satьlç degen aitypqa əte qaitь qarьs sьqьrtь. „Menjç otanьm —sotsialistjk sovetjk polək respublikasь. Men Polcanьn komunist partia-

зың пмысэмјн. Менј зорьқрен солдат қыды. Өзјм сияқты солдаттардың көзјн асым, оларды да sender зорьқрен маиданға айдандар. Бул үсјн менј асуларға волды, вјрақ мен отанымды сатқаным соқ, сатраимын да. Тек вјздјн отанымыз вөлек, senderдјн отань—рандық отан, менјкј құтысць-сарауық отан. Мүндай отаньды волатынына менјн сенјмјм мол, ол отанда менј сатылған деп ескјм де алтраидь”.

Үкјм волқаннан кейн вјздј вјр çerde ұстады. Үкјмдј орьндар алдында турмеге айдар келдј. Турмеге қарсы волнитстјн қасынан вјр тунде дар қасады; одан алысрақ, тоқайға таіау

çerden, çардың түсындақы çолдың үстјнен атаын орьн дайындады; сол çerden вәрјмјзге ортақ көметјн орқазды.

Үкјм көселерге қақылған, құрттын вәрј вјлген, құрттын зәресјн ұсытыр қойды олар роләктар вјздј күндјз, көптјн алдында өлтјрмек вольды. Таңертең құртты қаладан дардың қасына қыды. Қауырты вольса да, құрттын вјр қатар көруге әуестеніп келдј. Дар айналасындақы қалқ көр вольды. Қайда қарасаң да қалқан

көздј асуға вольмаидь. Турмендј қарақай қорсаулы екенін вјлесјн қой. Сол қорсау тувјне дар қытырты, сырттақы қалқтың давығы вјзге де естјлдј. Барлық окръктјн аты, қайау çандармыларын çинарты, көсе-көсеге пулеметтер қойырты. Вјр баталон әскер көселердј, вақсаларды қатар алырты. Дарға асуға үкјм етјлгендерге өз алдына вөлек, дардың тувјнен сүңқыр қазырты. Ақырғы минеттј кутыр отымыз, анда-санда вольмаса үн сықармаимыз. Айтлатын сөздјн вәрј вјр күн вүгын айттылған, сонда-ақ доқтасыр қойғанбыз. Тек Роза қана камераның вүгынды өзіне-өзі кувјрлер вјрденелердј сеіледј. Соққымең халј вјткен Валә сүге алмаидь, көвјне çатады. Арапы-сјнлјлј деревнә коммунисткалар қысақтасыр доқтасы, сыдамай сыласты. Үйезден келген Степанов деген ралуан кустј қас çыгјт едј; ол тұтқындар алынарда екј çандармылы çараçаттаған. „Çoldastar, çас сықарудың керегј çоқ! Осы çerde сылар алындар, онда варақанда сыламалтын вольндар. Қанды ауыз итердј қуантуға вольмаидь. Вәрј вјр вјзге рақымсылық вольмаидь, өлемјз.

Олай вольса қақсылықпен өлейк. Ес қаисымыз да тјзе вукреитјн вольайық. Çoldastar, естерјнде ұстандар, қақсы өлейк”—дедј арапы-сјнлјлј екј қызға қарар.

Вјздј алыр сықуға кјсјлер келдј. Алда контрразведкјнјн вастықы—Сварковскј деген құтырған ит. Турмеден дарға дейн қатарласқан çандармалар қорсау çасарты. Олардың вәрј де қылыстарын çалаңастар ұстар тұр.

Мылтықтың қындақымен çелкелер турмендј ауласы јейне айдар сықты. Төрт адамнан қатар тұрқызыр, қақраны асыр көсеге сықарды. Өз çoldastарымыздың өлгенін көру үсјн вјздј

дардың қасына әкеліп қойды. Содан соң вјздјн кезегјмјз келедј. Дар вјк, çуан ақастардан қақылырты. Çуан арқаннан јстелген үс вүқан салыгар тұр, соқары сықатын саты, алаққа қойатын тақтай тұр. Қалқ аздар теңздеі толқиды, кувјрлеседј. Көздјн вәрј вјзге қадалған. Өз адамдарымызды да көрјп тұрмыз.

Алысрақта, ескј сатысына роләк саяқтылар çиналырты. Аралығында офитсер ер көрјнедј. Қолдарында дүрвј. Вольсевиктердј қалай асатынын көруге

келіптј.

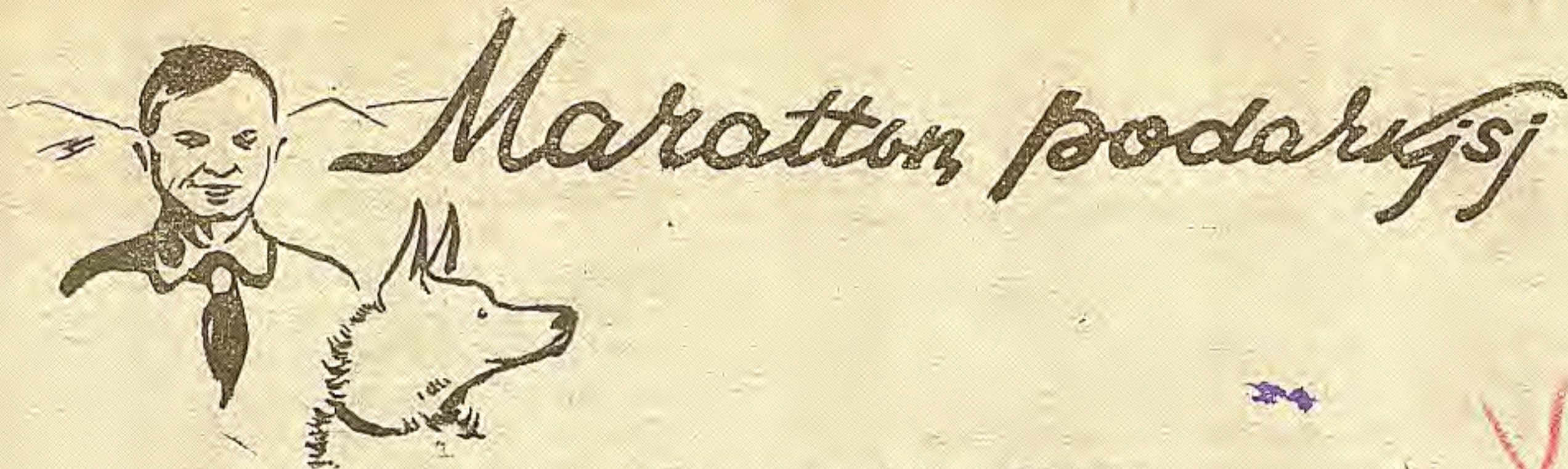
Алақ асты үлпјлдек қар. Тоқай қармен арқақ вольқан, ақастар мақтаға оралқандай. Çаралақтар қар қауыр тұр, ветке тіп іезде еридј. Вјздјн вәрјмјз де кјмсізвјз. Вјрақ, тоқу деген есте соқ. Степанов тіптј наскімен тұрқанын да сезвездј.

Дарды айналыр әскері прокурор çана командирлер тұр. Ақығы дарға асылатын Валәнј тақы екј çoldасты алыр сықты. Үсеуј қол ұстасыр келедј. Валәнјн сүретін әлј соқ, екј қақындақы çoldастарының ортасында демеу мен алақын азар васыр келедј. „Çақсы өлу керек“ деген Степановтың сөзін есјнен сықармай рьсық сүруге тығысды. Үстјнде палтосј соқ, тоқыма көілегј қана вар.

Үсеујнјн қолтықтасыр келе çатқанын Сварковскј çаратпаса керек, итеріп çјвердј. Валә вјрдене айтты вјлем, çандарм қайқайыр тұлыр қамсы мен ветјне қатты тартып çјвердј.

Тұрқан құрттын јейнен вјр әйелдјн асы алақын сықты. Қатар тұрқан тсептј вүзыр алақын ұмтыды. Вјрақ, сјвермедј, ұстар алыр вјр қаққа

ДАЙРБЕКОВ СЕKEN

Qonьrau sьldьr qaqtь, savaq vьttj,
Duьldar oqucьlar sьrtqa cьqtь,
Marat tьr aul җaqqa kьzjn qadar,
Kjmnj var keletuqьn, kjmdj kyttj.

Var edj, onьn itj yirencьktj,
Mektepten ar qaitatьn kyndelьktj,
Tьqьrcьp, kelmedj-au dep tьrqaп сақта
Auldan vьrqratьp, sonда cьqtь.

Quandь Marat onь kьzj salьp,
Kьnkijn kijp tьrdь daьndalьp.
Ғarqьldar kymjs qarqь, qonьrau taqqan,
Keldj itj, atь Taimas sьlan qaqrь.

Qos kьnki җarьsqandai zьryldadь,
Taimas җyirьk, ol mьster җьqьlmadь.
Qattь uьstar qarqьvauandan carqьlatьp,
Ekeuj keldj auloqa vьrylmadь.

Kyljsken, җambьrlasqan vьr top attь,
Kьrdj ol, uyjne ker tysjр җattь,
Toi volmaq, эskerlermen vas qosatьn,
Qonaqtar саqrьloqan keljр qartь.

Tanьdь ol, qьzьl эsker kelgen attь,
Tьra qar, saluut verjр, kyljm qaqtь.
"Vьlno!" dep, komandir ker, qolьn qьzьlь,
Ғinalьp aul-aimaq duьl qaqtь.

Audarьp qonaqьna bьqlasьn,
Aparь tyzer җatьr komnatasьn.
Tьrjne kjlem tьsep, ystel qoьpьr,
Эzjrler nece tyrlj qonaq asьn.

Esjtjр,—qonaq keldj—degen sьzдж,
Өrjsten qoьn aidar эkei keldj.
Kьzjnen quanьcь kьrjnjр tьr,
Sьz tappai, qol alьsьp kyle verdj.

Ғoqarь kьterjldj qьzьl tular,
Əljde keljр җatьr kolhozсьlar.

Komandir mitingj asьp, sьz sөiledj,
Tьndaucьqa syigen uьn qalqь qumar.

Komandir:

—Ғaqrьndar vьzge facist kьrsjn dedj,
Sol kezde Klim vьirьq versjn dedj,
Саqarьq өз җerjnde vaqarьsaqьn,
Setjne uьl otannьn kelsjn dedj.

Ғaldatьp, Reijnen¹ at suarьp,
Suьna Adriat² keme salьp.
Ystjnen Tokionьn samolөtpen
Эskerdj tysjreijk,—dedj, ararьp.

Orьndь aitьloqan sьz kycke laьq,
(Riza эskerjne voldь qalq)
Atьmen Stalinnjн aitьloqan sert,
Bulьҗmai js җyzjnde asuь anьq.

Keudemde,—dedj эkesj,—җаньm tьrsa,
Bas qurьvan, malьm tьrqaи, kerek qьlsa,
Otannьn өзderjндеi men de эskerj,
Maidanda caiqasatьn kynder tusa.

Ғьmьp, qostaqandai ata-anasьn,
Ғetekter, Marat keldj, Taimas dosьn,
Uьstattь komandirge itjn oda,
Silьq dep sjzge arnaqan mьnь alasьn.

— Bul Taimas эrj җyirьk, эrj kyctj,
Saladь җaudь kьrse azu tьstj;
Bьledj җorqalaoqan tьcqaп jzjn,
Sezedj kyndjk җerden җat ijstj.

Quandь vьl qurьmetke komandir de,
Ғoldastar, osь toida voldьm vьrge,
Эskerdj qalqьm syigen men de syjр,
Ғьrlattьm җyrek җьrьn qьzьl tьlge.

¹ Reijn—Berlin qalası tьrqaп Өzen.

² Adriat—Italianьn terjstjk сьoьsьndaqь tenjz.

Сьтотта сьддандат

SEILXANOV QASEN

ӨРТ

I

Tünçyрақан еп dala. Meң-zeң vor, qavaqьн qars çarqandai münarь kьn qara perdesjmen çyзjn vьrker, tyimedei de çaryq sæule tysjmeitjn pьcjnде. Tөнkerген qazandai көк çiegjne qara vьlt qoiulana yirьjьr, qomaqtanьr keledj. Kөk çiektjn terjstjk tьsьna çemtjk көрген qar-qadaı yimelegen сьmқai tyidektelgen qara vьlt-тьң arasьnan саqраq саqqandai çalt-çьlt ot көrjnedj.

Ось менреu dalanьң оңtystjgjnep сьоьsqa qarai tartьlqan çeljdeı, kyre çolmen qaraуьtqan vьr nөrse sьrқьr, çьlçidь. Çьlçuь savan, aьstap qaraqanda vьr oьnda tapçьlmai tьrқan tərjzдж... Mjne, çaqьndadь. Өңj qasьңqь, tyrj çьpьnsьz, qan-sөл çoq, alva-çьlva, qara sьr, coqpar mьrьn, сyңjrek көz—Saduaqas pen оьң әielj Kьlөijm eken. Kьlөijmьnj de pьcjn—çəvjrlengen, qasjret cekken adamьnь tyrjndeı. Aqьldь көzjnьң çiegj domьvқьr, qalaqtai maңdaь саң-tozanmen sj-resjр асьmdalqan.

Kөteremdei qara өgьzдж mьrьndьoьnan tar-ta verjр:

—Kьn çauar ma eken ось, tyrj vьzььr vара çatьr—dedj Saduaqas yreilenjр, rençjgendeı, Kьlөijmge qarar.

—Bьzqarьn sьrьna teujrtj qoi, vьoqan ьrьn-vai tezjrek çetsek çaradь dep, Kьlөijm көkke көz çyгjrttjde, volьmsьz coqрьttь zьldei көрген qara өgьzдж çamvasьn kyijk көseumen verjр-verjр çьberdj. Qara өgьz оьң çrkeı саqqan qьrь көрген çoq. Çauьn tygьl naçaqai tysse de vьlq etetjn emes. Kədujlgj çyгьsjnen vөsendete tys-pese çedeldetpedj.

—Mьna qarasan da qьrsьoьn tigzeijп dep kele me?

—Qaitьn çauar, оьн daoخالj azaiayьn degen qoi.

—Qu „qьdai“ eң aiaqь mьnьң kycjn de qimaqanь ma, dep Saduaqas, оьн vaуьrьn çьdьrьoьnmen tyijр qaldь.

—Qoicь tyge vььqrai, qaz acuьn tьnadan alaiьn dep peç?

Oсьdan keijп vьl ekeuj ecqandai tьl qatьs-radь. Ləm-memsjз çyгьr отьrdь.

Kьn qьir çьberdj. Sjnjrjne сyгьnjр kele çatqan qara өgьz çauьnqа qarsь, ьqtар çyгьmedj. Әue kyгьldep, naçaqai çatьrladь. Qara topьraqь, qьl-tandai сөvj çoq çapan dala ezьjр valqьr kettj. Kyre çoldьn qьrьssьz aetjnen aqьl-tegьl su aqь.

Zenvjrektjn oqьnan para-parasь сьdқandai, jьr alar tygь çoq colaq çeң kamzol Kьlөijmge pana volmadь, jlezde-aq suqа toqьtқandai ettj. Ec qandai qauqarь çoq çьrьq cekpen Saduaqastьң da moıьnan su aqьzдь.

Kьn vasyьmadь. Celekter qьiqandai-aq төge tьstj. Mьnьң өzj qara өgьzven әure vor kele çatqan Saduaqas pen Kьlөijmge çeңj timedj.

—Endj qaittjk?—dedj Kьlөijm tьnьsь tarьl-qandai Saduaqasqa.

Oı yndemedj. Bьrdeme degennjn өzjnde de оьн jsteitjn çarasь çoq edj. Өgьzge әl vьtjru, әlde mьnau nөserletken çaңvьrdь tьu, volmasa ьcь-qьrь çoq ьzьn çoldь qьsқartьr tez çetu, ne kьn vasyьlanca panalaitьn çer tavu çaiьnda ol manadan verj oilanqanmen esьr ьlaç tavalm-aqan edj. Sondьqtan da ol, Kьlөijmьnj өzjne sьraq qoia:

—Bөse, endj qaitemjz dedj, әlde vьrdemenj oilar tapqan сьqar degen sezjmmen.

—Oсь араqа aialdai tьramьz va?

—Oı vaiqьs, mьna сьlqьldaqtьң ystjне me?

Susьoqan sьraq vьrjnen soң vьrjne tjrelse de, tyijnj cecjmedj. Qavьndaqan sьraqь vьreuj jrep, vьreuj soьr, vььndar, tarazьqа salu degen olar-dьң vasyьna kelmedj. „Oьң qaitpeksjn?“, „Bьoqan ne cara?“ degen siaqь sьraulь sөilemder olar-dьң aldьnan qьiьndaıьr nөserletken çaңvьrdai kes-kekter ketpeı qoidь.

„Qьrьsьn dedj Kьlөijm jcnen, oilasaң cecuj çoq sьraqtar ьqьldar сьqа veredj. Bьz qaida ketjр varamьz, ne kьn көremjz, ne jsteimjz? Qьrьsьn, vьrjn de oilamaıьn endj. Әiteujр vasy-mьz oсьlai audь qoi, çel audarqan qaңvaqtai sьrқьr kelemjz, kelecetjn keskьnjн kezjnde кө-germjz“—dep, өgьzдж taqь da ьrқanьmen оьн oıь vөljnbedj.

ьmьrt çavьla vьlar Qaraqanьң vөkterjne çet-tj. Çauьn saıavьrladь. Menjreu tьn, melcigen tau endj ne volatьndьoь çaiьnda vьlarqа vөten sьrьn sezdjmedj. Çoldan vьrььr vөkterlei kel-djde vьlar ekj çaqь qьlama qьz, aldь tьiьq, qara çattьң оң çaqьndaqь zөuljm çartastьң qalqasьna toqtadь.

—Qatьn dedj ol, vaıau dauьspen, vьdan ar-тьq sarai өzj de tavьlmaidь, ось араqа tьneimjz.

Qara qьrьm kijzдж ystjnen alqanqа өgьz de voıьn vьr sergьtken volu kerek, tьrқan oьnьnan ьzamai vьr sjkьnjр, sьlq çantaia kettj.

—Bьrdeme, tjrcьljk jsteijk qatьn, avdьrandь aqtar, — dedj Saduaqas, kecke deijngj dauьs sazьn өзgertjр çьь pьcjnmen.

—Qazь, qartaң varma edj, vaiqьs, onda?

Ms. №

—Kөгergen qurt, cırjgen jımcıktıñ özj, qas-
paqpen berjı çekennen cıqaratıñ Nıqmetıñ
tamaqınan dämđj voladı.

—Ras-au, en dalada erkın jcken asıñ tıccı
volatıñ cıqar, dep Kılajım Saduaqastıñ orıñdı
sezjıñıñ tıgıjıñ çatqızıp qostaj tıstı.

Kılajımıñ kureñ qovdıdan tapqan tuıñcek
qara dogvasındaq volımsız nerge ekeuj auqat-
tanır, soqan qanaqattandı da qara qırımdı
astıña tösör üıqıqıñ kırjstı.

Ölj tın volıña qan cıgırğendeı, cıqırs çaq-
taq kungırt perdesjñ çıra vastadı. Almaq qı-
laqqa ürqan tanadaj cım-cırt. Tereñ saılb vıjk
taudıñ keñ alarqa qoıñın acqan tuıyq cıñ
qolıqıña panalaqan ekj çanqıñ meıjıvandıqpen
vas igendeı, azırge tıccıqıñ alqan çoq. Qara-
qıanıñ cıqıqıñ cıqır, orkectej koterjgen kın-
geı betj sızıñ atqan tañ säulesjmen cıqıñsa
vastıqanıña kırıgendeı ıqıñ koterjñkırer, tı-
qırıcıq, orta çotalardı kelenkesjmen vırker,
tañ säulesjñ kersetpeuge tırısadı. Bıraq, vır
tındı körke valar saqıñqandı qızıl cıralıñ
tañ moıñın sozır, aıqıñ nıñın älemge tygel
kersetuge asıqıñdaj.

Kın betj—totsız. Bıraq, ekj aradaq tındı-
teı vılttar kın betjñ kırletır, keı çerlerge onıñ
aq matıqtaı äsem tırjñ kersetpeıñ degenmen
tamır çoq, cıcırğandı vılt onıñsa çete almaı,
özjnen-özj yreılenır, vıqır, tım-tıraqaj volqan-
qa üsajdı.

Örden enjstı nısa qır, özekıñ qua cııtkır
aqıñ tañ suı arqan volıñdaj koterjgen acıq
säule kergenjñe qanqanıñ ma, qalaj sıñsır
öleñ aıtqandı, sıldırın öcjet tıstı.

„Kecegj cırjstıñ qatıñ vatqandıqıñ älsjret-
ken ve, äldene, dalanıñ acıq auasınan nır ta-
tır, tıñsır alqan kök orıñ kök maisanıñ
aqıqıñ tötıñ isjñe valqıqandıqıñ va, Sadua-
qastar kın arqan volıñdaj koterjğence oıanva-
dı. Tırjzı, vılarđıñ mıñca üıqıtañ tın orta-
sıña deıjñ kırjñk qaqıñ, älgjñde qana kóz cı-
ğıñın alıqıñ kırjñkendıgıñ volıñ kerek.

Mıñdaj çerge Saduaqas talaj tynegenmen,
Kılajım tınep kormegen edj. Ol, körke deıjñ
elegjzđj. Cımatıqtaı cımatıqıñ sıñıñ ol-
lardan volıñ çaza almadı. Tönkergen qazandı
qara tıñıñ çarsarlarıña kóz cıgırtken Kılajım.
„vıl ne özj dedj jçnen, vız osıñ qacqıñ va, ä-
de tañ suıñın tasqıñınan aqıñ çonqadı,
emjır qısa-qısa vızđj osıñ tolqıñınan vıqır-
tır tastadı ma? Artıñ kungırt, aldıñ tuı-
ıq, emjır endj qajda sıremek?“.

Saduaqastıñ oıñ da osıñ voldı. Ol, kecegj
ıaqıqanıñ kóz aldınan mıñındıqtar, tıvbeke-
otkızđj. „Sen, dedj ol Nıqmetıñ nısa qır, ca-
rañnan asır tasıñın, senjñ körjgen tasqıñın
vızđj çar qavaqıñnan da sıqıtır cıqardı. Tası
ber, Nıqmetıñ „Cölmek mıñ kın sıñvajdı, vır
kın sıñvajdı“.

Qatıq tızaqıña jıñır, ıaıñ qaqıñna
tısken Saduaqas ertengj kunge kóz cıgırjır
edj, vıñıqır, vıldır cıtrıqtan ectenenj aıñı-
qıñ cıması çetpedj, ol ücın üstaj almadı. Tek,

„ne de volısa vız usjñ vıqarın sırtıña terken
zaman soqıqıñ koterjñz“ ge qana tavanıñ
tıredj.

Qanıqan qasjrettıñ Saduaqasqa sezđırmeıñ
dep Kılajım, Kılajımge sezđırmeıñ dep Sadua-
qas, lım-memsız çatqanıñmen berjctej qatqan cer-
đıñ loqır cıqıñ cıqır vır-vırjñe erjksızden
vıjñnedj.

II

Vılarđıñ qalaja kelgenjñe us kın. Bıraq,
azırge cıñ cıraınen qoıñın acqan qala çoq. Çanı-
ña ker, çenderjñ sıraqan da eckjñ volmadı. Os-
qıña qaraqıñ qalanıñ qaj çerjnen sıraqıñ vımeı
men-zeñ volqan Saduaqas, qalanıñ vır cetjñde-
gı çar qavaqıñ yñjıñlei verdj de, azırge ectene-
ñıñ de tamırın üstaj almadı. Tek älgjñde qı-
ña asır-sar kelgen oıñ valalarıñın jçnen vır
töpeltek, ot köđj arıq qara qana tıldestı. Olar-
dıñ mıñau sıretjñ äves körjır, tälkek etkısı
kelgen keıvır toqıscar valalarđıñ qacır tastar:

—Aqıñ, dedj ol vajsajdı pıçjñmen, qajdan
keldjñzder?

—Cıraqıñm alıstan, tu-tu Qarqaralıñ çaqıñ,
cıñıs jzder.

—Tanıs var ma edj, mıñdaj?

—Çoq cıraqıñ, özjñ kımıñ valasısıñ?

—Çımädjldjñ valasıñın, ol üsta, dykende
jstajdı, öz atıñ Seıjt.

—Äken qaj tuqıñ?

—Bjlmeimjn.
—Sen menj әкеңе қолығарамьсың?
—Кәзјр қимьста, тynде келедј, сонда ертјр
вараып.

—Өркенјң өссјң сьрақым, сөйтсј dedj, ана-
даі отьрған Kыләіјм ығза болғандаі.

Осьнь айттыда Seijt, балалардың анау ойнь
delevesjн qozдырды ма, қығјрјр кettj.

Saduaqas balаның сөзјң mјse тұтқанмен, „ва-
лада рәтуа бар ма“ degen kyджkтj де vјr қақь-
нан ketjмедj. Degenмен, оған dydәmaldansa
да онь кеске deјң tosқаннан vasqa jster сара-
сь қоқ edj.

Seijtten kyder yzјr qoiқan да, ымырт қавьлған
сон ол keldj де:

—Қығјңыз endj dedj, vјraq, мына kјsj қал-
қыз qoқрай ма?

—Qoқраймың қарақым, vül vas ne көрмедj
deisjн?

Qalanың сыртқы кейрјне қана көз қығјрткен
Saduaqas, jckj қиғьыстарь vүlai volady деп ой-
ламаған edj. Анау оть қытыраған vарақ, мынау,
қерден qazоған yiler, айқы-пйқы кейрјсyz көсе
vül ne өзj, dedj ол өзјне-өзj. Ол, қаланың зәу-
лім vіjk yilerj, қелдеі tartьлған ұсь көрјнвей-
тјң көсесj, ақылыр қатқан қалқы, қысқась көсе
qainaған vazar сияқты volad деп ойлaitьн.
Ось отьна қайсь kelgen мынау қыркенјсјтj көрј-
нјс онь таң қалдырды да, алдында келе қатқан
Seijtке:

—Сьрақым қала деп осьнь айта ма?—dedj.

—Ia, qala ось, mүнда ықј pacarlar, kedei-
ler, қимьсцлар тұрады, jckj қақ mүндаі emes.

„E... деп ойлady ол, tegj, pacarlarqa qaida
bolса да qoқыттың көрј qazyлған-ау ось“.

Vјr yngјrdјң алдына toқtady да:

—Vјzdјң yі ось volady,—dedj Seijt artьна
vүгьлыр.

Saduaqas yn qatpady. „Ось neme, менj қа-
қа соқтырпаса igj edj, qala қатақтарьны аға-
сында қыликтер volady deucj edj“—degen оі tudь
оған. Balаның соңнан erujн erse de, tap мы-
на yngјrdјң tabaldығьына аiaқ vasқанда sezjk-
tene tystj. „Тәуекел,—dedj ол, өзјң-өзj қайрап
қыгерлендјргендеі, сықыр алар tyгјм қоқ, мақан
не қылады, мынау өрјң-өрјң тозырқы қеткен
саман cekpen kјmге дәрj?“.

Yngјрге taman ekj qadamдаі аiaқ vasьр edj,
arқақьнан ыңысыр, сыңсыр esjktјң асылған
дывьсь estјldj. Bolьmsьz сәulesj өз воіынан
aspaitьн, қытыраған самды көмве (qaraqсь)
қыр келе қатқан Saduaqas қаң-қақьнда не
варьн аңғара алмады. Ось yngјrdјң iesj volu
kerek, vјr kys qol, сәниге тақалған pјltenjн
vasьн сiмен сiқылар қарьып molaitқандаі, тә-
ујрlei tysјр, сәлем verјр kјrјр kelgen kјsjge:

—Oқalikumьssalam, қоқарь сықырды деп
төрдj нүсқадь.

Saduaqas нүсқаған түсқа отьрды да, осьньң
төрj қайсь, esjgi қайсь degендеі қаң-қақьна
qaraqанмен ectененj айға алмады. Әйтеујр,
ekj-yc adam айналыр қыре алмайтып vјr yngјр.
Yngјrdјң vјr қақьнан vјr nәrestenjң қылар, vјr
қастау balаның „ара deјm, оі, ара!“—деп vјr
demenj сiурап отьрғань vaiқалды. Qasьна erјр
kelgen Seijt, sam қапындақы kys қараны сынтақ-
тай отьгыр, qonaққа қарады. Saduaqasдың vaiқа-
уыңса ось yide мынау sam астында тұрған
сјrјгj қеткен ақас qovdidan vasqa myлjk degen-
nen ectене қоқ. Ekj balаның ortasьнда қатқан
qара сiр әieldjң астында vјrer көрпе бар. Al
отьрған қерјне қарар edj, астындақы quraған
сөр екен. Oсьларды көзjмен vјr colьр өткен
ол, qala kedeijнjң де, қы kedeijнен artқан
ectенесj қоқ екен degen ойнь ньқыта tystj.

—Қә, қай туқаның dedj, Қымәдјл Saduaqas-
қа қарар.

—„Itelgј“ jсjндегj, kјrме „Сьван“ edjм, деп
vastady ол сөзјң, vјr qozқалыр, „Itelgј“ де Нь-
қымет deitјң vaidь estujнz бар сықар.

—Әlgj, Itvaidьң Ньқыметj qoi деп, Қымә-
дјл sezјң vөldj.

—Ia, ia...

—Men соньң 8-9 қыдан verj қалсысь edjм,
sodan 5 kyндеі volьр қалды, keljse almaі, verj
tartьм.

—Ne север voldь айғысыларьңа?

—Ne север derјң vарма, kyндjz qoiың vo-
samaidь оған tјl qatuқа, el қатарда yijне kјrјр:

—Bateke dedjм, дөңбектеі vor, terjs қарар
қатқан оған, sjzge айтайың degen vјr сөзjм бар
edj, degenjмdj estјdj me, estjмедj me, vјlmeijм.

—Aі, қатып dedj, vasьн көтерјр anadaі
отьрған vөivјcesjне, мақан susьн берсј.

Vөivјcesj сыртқа сықыр kettj. Men сөзjмdj
қалқастыгыр:

—8-9 сьідан верь істер келе җатымьн. Җа-
мансырьымьн көрген җоҗ сьарьсыз. Җара тайн-
садан васқа төрт алаҗьдан естене алып көргем
җоҗ. Әиелм де екь җават едь, маҗан вьр тоҗь
версеньз, өткен җыдың еңвегь усьн дедьм.

—Әи, өзьн не дер отьрсьн дер, саҗа җара
қалды.

—Вьр тоҗьтыҗ еңвегьм сьнген сьҗар.

—Әи, өзьн адамса айтсь, не сатыр отьрсьн.

Men undei almai qaldym. „Adamca aitqan
men de, aivanca tьndaqan өзьн emes pe“—
dedim jcmnen kuyr ketip. Sol kezde kyren
wәiwjce de ьsьldar ker, onьn aldьna dastarqan
җәiьp, җаньна отьрды. Nyqьmettijn uсьncj toҗabь
kumьs tегenege toltьrьp җьmьz әkeldj de, wәiwj-
senjн aldьna җoiьp сьҗьp kettj.

Sar җьmьzды вьр екь сарьтьp, усь kesеге
қuidь da, вьгеujн маҗан исьнды.

Karlen kesenj wasьna vьraq көtergen ol, сь-
вьстьн қuiьrьqьндаi иьзьн муртьн җoьlmen syrtjьp:

—Ei, qatьn sen mьnanьn sөzjн tysjndjrcj
maҗan, dedj ьҗьp.

—Tjlmacsjz-aq tysjnuge volatьn сьҗар.
Mиьл аитьн аитьp qalsam da, nege aittьm degen-
dei az җirьqtar, opьq җedim.

—Mьna ittjн valasь ne deidj dedj, Nyqьmet
turasьnan, көgerjьp.

—Qu җaiьrсь, tjjndj nege tarta sөilemeisjн,
„walaҗtaҗь wittjн wasқа сьҗqanь ma wиl“ дер,
wәiwjce de tevjne tьstj.

—Men вьр җьlөҗ еңвегьмдь сурар отьрмьн.

Oсьн аитьмда, „җetesjз җасьq мен ве едьм,
җасаноҗь dalwasalar wиҗa werem. Imenweijн“
dedim jcmnen.

—Quarqan qu, әкennjн wasь керек pe saҗan?

—Әkede caruaң volmasьn, maҗan wererjndj
ait.

—Bar, wermedj desen җьrдыгьp al, көrjнwe
kөzjme.

„Qиьlaq sиьraitьn, дер wasьnan аирьды“
degendei, toҗьtьльн алаҗь пасьrҗa саиьp erte-
njnde мен osьlai tartьm.

—Mał җannan ne var?

—Ekj qawat әieljм var. Вьр өгьzjм var.

—Endjgь oиьн ne?

—Men өзьм dynieden tьnjljьp, kyder yzgen
adamтьн. „Suҗa ketken tal җatmar“ aҗaiьn,
mende aҗьl җоҗ. Җөньн өзьн tap.

—„On da җоҗ, mai wolsa wauьrsaҗ pьsjretjн“
deptj vьzdjн elde вьр qu. Wиl endj өзьnce, eke-
ujnjн җоҗьrьqьn da җьqalar wьldrejн degenj
wolu керек. Sondai-aq, мен de senen иьzar ket-
ken adam emesrьн. Ciettei җан, җьrдап сивар
keljьp, әndjьske tиьrҗаньmьzqа 2-3 сьl woiьp
qalsa da, tap көzjь өзьн wөrjкpen иьrьp alatьn
җerdemьz. Barqan җerde waҗьr var. Wиl җerdjн
de onҗan ectenesj җоҗ. Men senj jzjңce җait
degelj отьrҗаньm җоҗ. „Җьrgenge җөргem
ijner, җatqanoҗa җан сььmas“, osьlai tartqanьn

dиьrьs ta, „Onьnda өс, җьsqada kegь җоҗ“ вьr
wauьrsьn, мен senj erteң әndjьske ornalasьram
demeijм, ol menjн җoьlman kelmeidj. Mana-
dan sөz saptasьnan-aq torсьlar, oilap отьrҗan
вьr nөsem var. Onь waiҗar көremьz. „Qиьdai“
onьrmaиьn demese, retj keljьp qalar.

—Raxьmet, tььsqan mиьnьna. Saҗan arҗa
tjrep, masьl wop җatatьn, sen menjн ekj tььp,
вьr җalҗanьm emessjн, „wasь auьrmaҗanьn
„qиьdai“ мен jsj җоҗ“, Nyqьmet siaҗьtь vьreu
wolsa, tәkөkҗьp сьҗarar edj, tjlegj вьr tььsqan,
мен senj җarмадым.

—Җә, өзьн җаида җатырсьн?

—Бөҗьсвектjн уijnjн arҗaҗьнда dedj, wana-
dan wилардың sөzjн иьrьp tьndaqan Seijт, әkesj-
ne җarap.

—Tьm җасьrьrҗaқ eken. Nemene, ol җerdj
qaza wastadyң var?

—Әzjьge sөittjк. Yи tavьlsa osьlai җьlҗimьz
җoi.

—Yи tavьlmaidь. Ғai җer wolmasьn, wjttei
wolsa da qaza weru керек. Alda-җалда, сьmьsҗa
ornalasьp qalsan oҗan mиьrcaң wolmaidь.

—Tegj, osь maҗaқa kelemьz җoi, onda.

—Җer aiap senj җumaimьz, өзьн retjне җarai
көp.

(Җалоҗась var).

Җаңа Җараҗандьньн балалар ваҗасьндаҗь
Puckin тьijsj.

Сағоғьсыз ғыз

BEGALIN SAPARQALI

ВАҚЫТ КЕСІ

(5-dekabr künj Mäskäu—Komintern radio stansiası, arqıy berjilgen konsertke arıalojan)

Carqtar Moskvadan ücqañ calqır,
 Çevelep kök tenjzju kyndj carpır,
 Qısqarta Qıyr Sıoqs—Mäskäu çolın
 Sımymen radio sıoqsqa añqır,
 Aspandap äsem gäkkü talmas qanat
 Sızylır sorqaladı välttan sarqır.

Yzylır äñ cırjnı tamdı, talır,
 Aqylır kymıs kömei typten tartır,
 Dausyna vül-vülñññ üıır qılaq,
 Tıñdadı emjrenır çyrek valqır.

Tasqındap Kremldj öleñ kerner,
 Qııqılçır dombrasın kökke sermer,

Asqarı poezia alır Çamvıl,
 Yñ qosır Kyläcimen tögjlttj örnek.
 Bjurej äñ, vjurej öleñ naqsı çauır,
 Alavın SSSR dıñ äñmen çauır,
 Böledj aspan astın äsem naqsı,
 Qııqılçır qılac çauır anıq-anıq.
 Alırs ült alırs tılmen naqsıqa üıır,
 Sımjrır äñ naqsın oıqa çıır,
 Tolıqsır tamılçıdı bai tavıqat
 Äñ tıñdap, suda valıq, qırda kirk.
 Äñ tıñdap kökte qıran, tasta taqı,
 Mal çusap çer çılmadı çusap çaqı,
 Sorqalap kökten qıran änge tondj,
 Toqtaldı çortıñnan çer praqı.

Pyljstei çasyl vūira orman tñbr,
Brojaldь sūlu vaqca ənmen tñbq,
Çemjstj, mol astьqtь, Ukraïnnan,
Dnepjr ənge elçjrep tūrđь tñbr.

Asqaqtar Kavkaz cьnar ənge valqьp,
Ala-tau Kremlden ūcqañ calqьp,
Ot çyrek, er gruzin, vatyl cerkas,
Sjmjrdj ən çjrjnjn qūzdan sarqьp,

Təgjltj merinostьñ, çjvek çynjn,
Tьndaçan er çyregj vūl-vūl ynjn,
Təçjktjn qara kəzj qaqrαι ərmek,
Klemnjn naqьstadь ənmen tyrjn.

Ūprasьñ ıylçьtьp aq taqtanьñ,
Aq sausaq arcьp tьnoçan vjr taqtanьñ,
Əzvektjn qalam-qasь ūıbđь ənge
Odaçь carqtadь qosьp ənjn.

Atь ərcjl, erj qunaq əçet qьroçьz,
Təncannьñ qiasьnda çailaçan qūz
Emrenjr ənge çanьñ əldiledj,
Temjrdei tegeujrjn ceңgeldep mūz.

Qomьzn¹ Aljmquł da aьrattь,
Tartqandai nəzjk naqьs çyrekten sьr.
Esjljр tamьlçьoçan taңdaıdan ən,
Lьqьldar çamьraçan kəmeıden dən,

Sьzьlьp sьm cekten cьqqanda saz
Maıbsьp, sьlañ qaçьp terbeldj çan.
Būl qai kec, el meıjrjn elçjretken
Alpьs ūlt vjr çyrekten cattьq certken!

Asqaqtar aqtarьlьp el cattьoçь,
Aqьn-dūr, əncjl merjuert laçyl təkken.
Qaimaqcьp Soltystjkte tьpsjz mūqit
Aziada Pamir cьñь nūroça vəkken,
Çyregj SSSR dьñ, Kremlden,

Altьn zañ, osь kecte nūrьñ təkken.
Sol kecke vasьn ijp el çyregj,
Aqtarьp altьn sьrьñ elçjreıdj,
Arqauь altьn çasьr, zañьñ vergen,
Kynge ūia Kremldə çer çyregj,

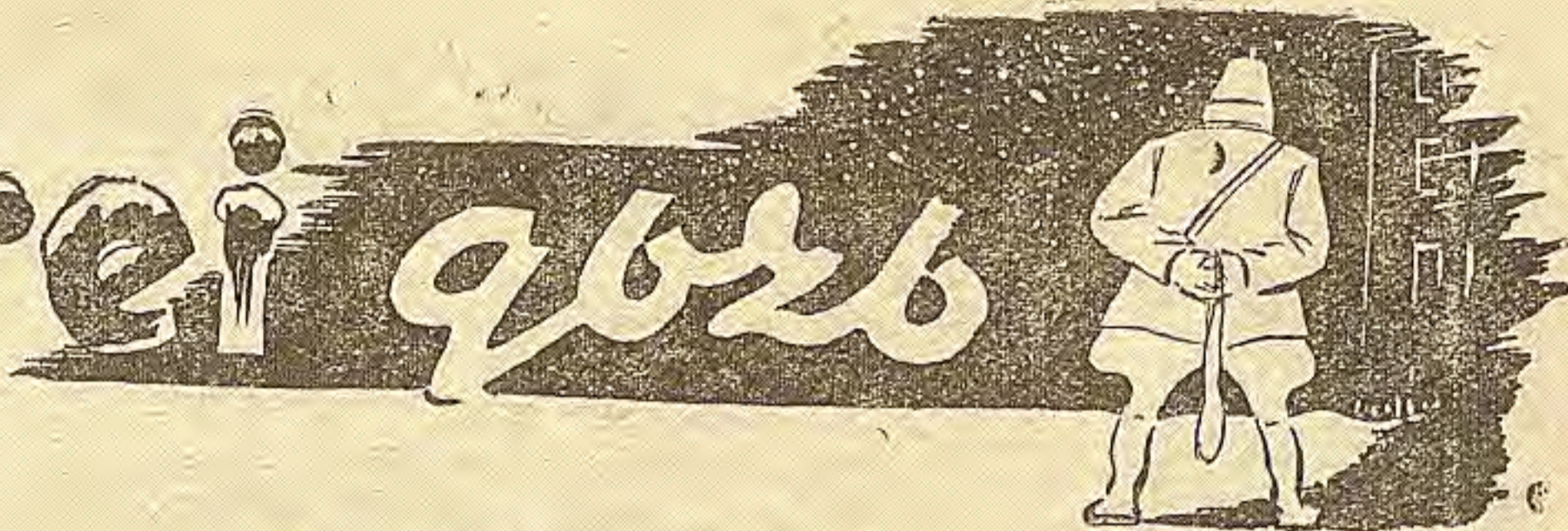
Qürmet qьp kyndei kylgen danasьna
Atь nūr, əmjr sьbь el tjregj.
Stalin—Stalin dep cьrqaloçan ən,
Çyz çetpjs million çürttьñ, vjr tjlegj.

Qomьz—qьroçьz tıjnde domьra.

Alma-Atanьñ Mədeniet çana demalьs parkjndegj sьroçanaq tevetjn alaңda balalardьñ xokkel oınar çyrgeñj.

EVREI QYZY

BULQBCEV BƏUBEK

Qūlaqyma yn keledj
Bdyssojan Berlinen
Sdysr, zarlar, ɣylojan
Facizmıjı ɵljnen.

Keñ kecemen vɵttegen
Kɵzjm tysed ɣas ɣanoja
Kɵzjnen aqqan ɣas ɵmes
Oqsaidy ɣzyı naq ɣanoja.

Nege nalıyd, ne ɣɵpɵld,
Bul netken ɣan desem men.
Evrei ɣzyı ɵken bul
ɣɵvjı kɵrgen facisten.

Jzdɵgenj sorıbyı
Qyzmet ɵdj kynjmen
Estjmedj vasqa sɵz
Evreikasyn degennen.

Uı ɵmjrgɵ kyijnjı,
Sɵjadı ɣalyı demjnen
Ertenjne sɵnbegen
Sezjed ɣaiqıy ɵljnen.

Sım tırmıy ɣansyr, ɵzedj
Qaiqymenen ɣas ɣandy.
Saqınadı aqsaidı
ɣadırap atqan cat tandy.

Carqtaidy, oilaidı
Sıqsam vaqıt sɵnyı!
„Kɵncıjk cırkjn kyn tusa
Evreidjn ɣzyına“.

Estjedj sılıoja
Erkjı vjzdjn sɵndj ɵmjı
Arman ɵtjı aqsaidı
deı—„Sol kyıdj kɵrsem vjı“.

Oıynda ɵnyı ɣıvaıy
Mektepten kece ɣylojan
Evrei ııy volojan soı
ɵmjrden olda sıbyojan.

ɣolıqraq vor vaqcadan
ɣıvaıyna ɵyn syıgen
Sadqa nɵttɵr keledj
Tarrıojan soı dostı yıden.

„Oıysojan sɵojar—deııı ol—
Qaiqıyoja vaıyr ɣıvaıyn
Oı ɣerde zɵnjı ɣyrgɵnɵs
Cerdj certjı vaıqıayı“.

Deı—vaqcaoja kelgende
Sılu kɵrdj ɵsjkten
Mınadai vjı ɣazudı
Degen—„luden verdoten“¹.

Kɵrgen soı sılu ɣazudı
Kɵudenj ıza kɵnedj
Laqınat aıtyr ɵmjrgɵ
Aiqailar sonda ɣıberdj.

„Adam zattıı ɵmjrijı
Ulandırojan zılyımdar!
Susınoja ɣan jıuge
Qımarlanıojan zılyımdar!“

„Vjzdeı adam valasyn
Zarlandırojan zılyımdar!
ɣɵtjı-ɣesjı sorıbyı
Sandaldırojan zılyımdar!“

„Adam ɵtjı ɣɵıtıoıyn
Sırgıa sım ɣaıyızdar!
Kel, ɣanımdı jıjıder!
Kel sımyrı, ɣanıqımar!“

Qorcar ɣzyı sımyrailar
Tıaqıtı ɣarca ɣaudırdı,
Qan aqızyr seldetjı
Esjn ɣzyındı tandırdı.

Acınojan sılu daıyby
Tıaqıtan ırgıan tıncıqıtı
Aızıby xalde sorıbdan
Bdysr ɣana yn ɵyıtı.

Pravıy ɵmjrgɵ
Uınasyr tır tysj ɵnyı.

Qaraqat qara kɵzjnen
ɵmjı otı ɣanıı tır,
Sıraıy sılu sezjnen
ɵner vjıjı tamıı tır.

Vaxıtı tırmıy ɵjınde
Evrei ɣzyı ıncɵner.
Qyzmet ɵtken ɣalqqa
Mıqajıjı, pilot, derjger.

Evrei ɣzyı ɵjımdɵ
Mektepte ɵrkjn oqıcy
Zavodtarda slesar
Fabrikte toqıcy.

Vaqcada tıryr ɵn salıojan
Evrei ɣzyı sandıoıac
Eıjımdɵ ɵny syıedj
Yıtkenj ol vaıyrlas.

¹ Nemjıce: „evreiler vaqcaoja kırgıce volmaıdy“ degen sez.

Sabaqтан son

REBUS DEGEN NE, OL QALAI ÇASALADY?

Rebus degenimiz çümбақ сөз. Ol çekelei sözden, ne bolmasa bytjndei söilemnen (maqaldan, belgijl öleñderdijñ vjñ çolbñan) suret arqyb qūralady. Misaly: 1-suretke qarañыз.

Көбнесе мындай ребус көр çасалady (3-suretke qarañыз). Мындай ребус vjñесе sözden, vjñесе suretten qūralady. Surette ne көрсенjз, оны çақсы vjñujñз керек. Мына surette qala

men qarap, aiaqyb çоқары qarap salbñqan çana sьзыq sьзылыр „K“ qarj çazyloqan. Būdan „kerек“ degen sözdj qūrauby-мызqа volady. Ol ycjñ surettegj söz aiaqybñan vasyña qarai oqylyb керек.

var, ai tür, cal otyr. Ycejñ qо-сыр „qalaica“ degen sözdj ait-qьмыз keledj.

Vjñaq, ekj qarыр artьq tür. Ol ekj qarьты aiamьз. Ol ycjñ әr sözdjñ ne vasyñan, ne soñbñan „kerj ytyr“ siaqty belgj qoilylady. Belgj surettjñ qai çақьnda тұrsa, sol çақьndaqь cetkj qarjр альныр qalady. Misaly: „Qala-ai-cal“ degen suretke qarañыз. „Kerj tyr“ qoilyloqan soñ „Qala-i-ca“ volьp tür. Endj sjz olardan „Qalaica“ degen sözdj qūrap oqь-дыңыз.

— K

Ol ycjñ „kerj ytyr“ qoilylyp „terek“ degen sözdjñ „t“ qarjр альныр qalady. Aiaqybñan vasyña qarai oqьsaq qalqan төrt әrjpten maqьnalь söz сықрайыñ dep tür. Ol ycjñ oqan „k“ qarjрjñ qоsa-мыз да „Kerек“ dep oqимьз.

Mjñeki, rebustar osьlai çasa-lady. Būdan vьlai rebustar berj-le bastaldь. Sonda osь әdjsterdj qoldana otyrylybьzqа volady.

Būl ekj surettjñ vjñjtai, ekjñ-cjsj laq. Osь ekj sözdj qosьp oqьsaңыз ekjñcj maqьnalь söz сықадь. Ekeujñ qosьp oqьp кө-гijñз „Tai-laq“.

— бқ

Al, endj ekjñcj suretke qara-ңыз. Мында suret pen qarыр aralasadь. Sjz taudьñ surettjñ көrjр otyrsьз, onan кейjñ sьзыq sьзыloqan да „bq“ dep çazyloqan. Sjz „tau“ qa „bq“ ты qosьp oqьңыз— „Tau-bq“ dep oqьlady. Būdan vjz qūstyñ atьñ çazьp otyrмыз. Мындай rebustardь çasa-qanda suretke demeu volatьñ, suretke çalqasatьñ qarьpterdjñ sanь ekeuden artpaub керек. Çana ol ekj qarьptyñ өзj çekece maqьana беретjñdei volub tijstj.

Rebus-тыñ төrtjñ-cj tyry vь-lai (4-su-rette qara-ңыз). Мын-да тек ekj qarjр кө-сетjлген. Ol „R“ men „O“. „O“ qarjр „R“

дың jcjñde tür. „O“ qaida tür de-senjz, sjz aitasьз O R дьñ jcjñde dep. Sol siaqty „O“ нь „R“ дьñ qasьña qoisaңыз, OR qasьnda dep oqьсыз, „O“ нь „R“ дьñ astьña qoilyp көrjñz, OR astьnda deisjz. „O“ нь „R“ дьñ ystjñe qoisa-ңыз OR ystjñde dep oqьlyb sözsjz. Mjñeki, osьñdai ekj qarjppen de rebus çasala beredj.

Keide sjz мындай rebustar-qa kezdesesjz (5-suretke qara-ңыз). Мында terektjñ vasy тө-

ÇÜMBAQ

1

Tartyloqan ekj arqan ūзыñ volqа, Sөileuge sonдай сеber tapsañ aila, Әr çerde arсьñdalqan valdaqь var, Biletken on sausaqty vjñse qaila.

2

Bjñ nәse көlemj ylken edәujr zor, Aitqanь әp-әdemj өleñ men xor. Әrjрj-var dop-domalaq tor siaqty Oqьsa yтrenedj oqьoqan qol.

3

Bjñ nәse auamenen söileid qatty, Auadan vūnyñ өзjñe zat vарть, Sөilese maңызь zor әngjmesj Qaratqan aubyña çamaqatty.

Инд. № 188679-39

M A Z M Ū N Ъ

	Betj.
Qъзы Armiа—eңбекj qalqъn armiasъ.	1
Çарон савиысыларн qalai çoidьm.	3
Çauьngerljк razvedka	6
Petr Kapitsa—Soңqъ podpolia	9
Nikolai Alekseevic Ostrovski	11
N. A. Ostrovski — „Qпъc qalai сьпъqъ“ (Ro- mannan yzjndj).	12
S. Kackinov—Pilot марсъ	15
S. Daйъbekov — Maratъn podarkjsj.	16
Q. Seilxanov — Cъңqа сьqqandar.	17
S. Begalin—Baqъt кесj.	21
B. Būlqъsev—Evrei qъзы	23
Savaqtan соң.	24

Çауартъ редактор R. Amangeldin.

Çауартъ секретар Q. Seilxanov.

Texredaktor Samatoxin.

Çауартъ корректор Z. Esqaliev.

Өндjрjске 1/II—1939-çыь tapsылды, баспаqа 21/III—39ç. rūqsat berjldj. Kөlemj — 3 pecatni list. Qaғazdъn formatъ 62 x 94¹/₈ Glavlito ökjlj № 570. Tiraçъ 3000 dana.

Qazpoligraffrestjn kjtapтар баспаqanasъ. Zakaz № 300.

Вақасъ 50 тijn.

89